

OLEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV
[ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ АСТАФ'ЄВ
(ALEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV),
АЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ АСТАФЬЄВ
(OLEKSANDR GRIGOROVICH ASTAFEV)
ALEKSANDR GRIGOROVICH ASTAFEV] (Kiev, Ukraine)
E-mail: as_taf[at]ukr.net

Twórczość Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i jej recepcja w dawnych ukraińskich poetykach XVII-XVIII w.

Celem niniejszego artykułu przeglądowego było przypomnienie utworów M.K.Sarbiewskiego i zarys jego recepcji jako ogniwa w rozwoju estetyczno-artystycznej myśli oraz kultury w XVII w. i na początku XVIII w. na ówczesnych wschodnich terenach Rzeczypospolitej Obojga Narodów, tj. na zwłaszcza obszarze obecnej Ukrainy i Litwy, z uwzględnieniem recepcji baroku jako stylu w sztuce i recepcji w poetyce epoki klasycystycznej. Metodologia badawcza, jaką wykorzystano w niniejszym artykule monograficznym, to przede wszystkim elementy analizy biograficznej (z wykorzystaniem elementów metody genetycznej w interpretacji tekstu, wskazywanie na genezę literatury w faktografii, biografii twórcy) oraz elementy analizy kontekstu historycznoliterackiego (kontekst historyczny w interpretacji tekstu literackiego), analiza dokumentu historycznego (historiograficzna metoda analizy dokumentu), które sprzyjają rekonstrukcji twórczej drogi Sarbiewskiego w epoce baroku i późniejszej recepcji jego koncepcji. W szczególności metodologiczną podstawę badania stanowiły elementy analizy porównawczej (metoda opisana w pracy Dmytro Nalywajko)¹, co przydatne jest przy badaniu recepcji twórczości. Inspirowno się także pomysłami Paula de Mana o retorycznej organizacji tekstu literackiego, który pozostaje w formie alegorii i wyraża się przez „obrazowość” metaforyczności². Prócz elementów metody

¹ *Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія*, загальна редакція Дмитра Наливайка, Київ 2009 [*Sučasna literaturna komparativistika: strategii i metodi. Antologija*, zagal'na redakcia Dmitra Nalivajka, Kiiv 2009].

² De Man Paul, *Allegories of Reading. Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust*, Yale University Press, New Haven 1979. Książka także w tłumaczeniu na język rosyjski: Де Ман Поль, *Аллегории чтения. Фигуральный язык Руссо, Ницше, Рильке и Пруста*, Перевод с англ. Сергея Никитина, Екатеринбург 1999. W rozdziale pt. *Риторика (Retoryka, s. 9-30)*. Paul de Man

porównawczej analizy autor niniejszego artykułu wykorzystał pewne inspiracje metody kontekstualnej (opisanej w pracy Danuty Ulickiej)³.

Proponowana praca jest rodzajem wstępnego, przeglądowego zarysu porównawczej analizy poetyckich i teoretycznych utworów M.K.Sarbiewskiego w kontekście retorycznej tradycji staroruskich (staroukraińskich) poetyk XVII-XVIII w. Należy zaznaczyć na wstępie, że w odniesieniu do okresu nowożytnego obecnie badacze ukraińscy piszą o Ukrainie i literaturze staroukraińskiej (poetykach staroukraińskich)⁴ w XVII-XVIII w., choć z racji ahistoryzmu to jest kwestiono-

---

podkreśla, że tekst przedstawia swoją „retoryczną” właściwość i każdą historię wyraża jako fikcję (zmyślenie), którą czytelnik przyjmuje za fakt.

³ *Література. Теорія. Методологія*, упор. Данута Улицька, пер. з польської Сергія Яковенка, Київ 2006 [*Literatura. Teoriâ. Metodologiâ*, упор. Danuta Ulic'ka, per. z pols'koï Sergiâ Âkovenka, Kiïv 2006]. Książka w języku polskim vide: *Literatura, teoria, metodologia*, pod red. nauk. Danuty Ulickiej, wyd. 2. rozszerz., [Uniwersytet Warszawski. WP], Warszawa 2001.

⁴ Termin „Ukraina” pojawia się w 1187 r. w *Latopisie Kijowskim* (*Літопис Руський*, за Іпатським списком переказав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989 [*Litopis Rus'kij*, za Inats'kim spiskom pereklav Leonid Mahnovec', Dnipro, Kiïv 1989]). W 1189 r. książkę Rościsław przyjechał „ko Ukraini Galičkoj” («ко України Галичкoї»). W opisie tego wydarzenia terminem ‘Ukraina’ nazywano ziemie pograniczne, w przeciwieństwie do centrum Rusi z Kijowem czy Haliczem, to była ruska [ang. Ruthenian] przestrzeń kulturowa. W XVI w. terminem ‘Ukraina’ nazywano ziemie nad Dnieprem, tj. ziemie prawobrzeżne i lewobrzeżne Naddnieprza. W tym znaczeniu terminu ‘Ukraina’ używali: Wereszczyński, Bielski, Okulski oraz inni, a Petro Kononovič Sahajdačny (Петро Кононович Конашевич-Сагайдачний [Сагайдачный], 1582-1622) w liście do króla polskiego pisał o «Ukrainie, ojczyźnie naszej», «ludzie ukraińskim»: «У тім же поході розболівся Володимир Глібович недугою тяжкою, од якої скончався... За ним же Україна багато тужила» (*Літопис Руський*, за Іпатським списком переказав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989, s. 343. «Данило тоді вернувся додому, і поїхав з братом (Васильком), і забрав Берестій, і Угровськ, і Верещин, і Стоп'є, і Комов, і всю Україну» (*Літопис Руський*, за Іпатським списком переказав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989, s.375. «Після цього ж Лев захотів частини в землі Лядській – города на Вкраїні» (*Літопис Руський*, за Іпатським списком переказав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989, s.432. W utworze pt. *Lament Kniazia Vissnievieckiego*, wpisany do albumu Macieja Piątka pomiędzy 1562-1564 r. czytamy: „Тымже kształтем да Pan Bóg i to książę młode / Będzie też zastępować, Ukraina trwoгę // Nie pomyślaj drapieżny, nigdy Tatarzynie, / Izbyś szkody czynić miał, jakie Ukrainie. / Mamy jeszcze Witulty, mamy Konstantyny, / Co mężnie bronić będą, szablą Ukrainy” (Radyszewskij Rostysław [Radiševs'kij Rostislav], *Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku, Część I, Monografia*, Wydawnictwo Oddziału PAN, Kraków 1996, s. 62). Treny w zbiorze Czartoryskich: „Nieszczęsna Ukraino, dzisiaj spustoszona, / Dopieroś dziś niestetyż, w niwecz obrócona” (Rostysław [Radiševs'kij Rostislav], *Polskojęzyczna...*, op. cit., s. 68). Józef Wereszczyński w traktacie pt. *Droga pewna do prędszego i snadniejszego osadzenia w Ruskich krajach pustyń Królestwa polskiego, jako też względem drożniejszej obrony wszystkiego ukraińskiego położenia od nieprzyjaciół Krzyża świętego*, Kraków 1590, napisał: „Ruska Ukraina była zawždy warta swej obrony” (Rostysław [Radiševs'kij Rostislav], *Polskojęzyczna...*, op. cit., s. 72). ‘Ukraina’ od końca XV do początku XVI wieku oznaczała ukraińsko-polskie pogranicze, gdzie żyli Ukraińcy, vide: A.Brückner, *Wpływy polskie na Litwie i Słowiańszczyźnie Wschodniej. Promieniowanie kultury polskiej na kraje sąsiednie* [w:] A.Brückner, *Kultura, piśmiennictwo, folklor. Wybór prac*, pod red. W.Berbelickiego i T.Ulewicza, Warszawa 1974; Михайло Грушевський, *Історія України-*

wane przez badaczy polskich, którzy z racji historycznych włączają owe poetyki do dziejów literatury Rzeczypospolitej Obojga Narodów; mówi się też o Rusi i literaturze ruskiej (staroruskiej).

Jak wiadomo, największy wkład w badanie spuścizny artystycznej i naukowej M.K.Sarbiewskiego wnieśli naukowcy polscy. Po pierwsze, opublikowano oryginalne (pisane po łacinie) utwory poety i uczonego oraz wydano ich tłumaczenia na język polski⁵. Po drugie, istnieją tłumaczenia twórczości Sarbiewskiego na inne języki, niż polski, tj. np. na niemiecki, litewski, angielski, włoski⁶. Po trzecie, światło dzienne ujrzały już opracowania twórczości M.K.Sarbiewskiego, autorstwa licznych naukowców polskich.

W ramach przeglądu stanu badań można m.in. wymienić takich uczonych z Polski, jak np. W.Tatarkiewicz⁷, R.Łużny⁸, J.Warszawski⁹, A.W.Mikołajczak¹⁰,

---

Руси: В одинадцяти томах, дванадцяти книгах, Київ, 1991, т.1, с.1-20; *Назва «Україна»* [w:] *Енциклопедія українознавства, загальна частина*, Київ 1994, с.14-16; Наливайко Д., *Очіма Заходу: Реценція України в Західній Європі XI-XVIII ст.*, Київ, 1998, Станіслав Ульшич, *Література пограниччя – погранична література*, Київ 2011. Inne prace dawniejsze na ten temat: Dorošenko D., *Die Namen «Rus» und «Ukraine» in ihrer historischen und gegenwärtigen Bedeutung*, Abhandlungen d.Ukr. Wiss. Institut in Berlin, III 1939; Січинський В., *Назва України. Територія України*, Прага, 1944; Borschak E., *Rus, Mala Rossia, Ukraina*, “Revue des Études Slaves”, vol. XXIV, Paris 1948; Андрусяк М., *Назва України*, Чикаго [Chicago] 1951. W *Pieśni o Nibelungach* użyto pojęcia „Lantz Kiewen” (‘ziemia kijowska’). Konstanty Wapowski do Rusi włączył Ukrainę i Białoruś (vide: T. Ulewicz T., *Sarmacja*, Kraków 1958, s. 13). Guillaume Le Vasseur, sieur de Beauplan (1600-1675) zatytułował swoją pracę: *Description d’Ukraine* (1660). Te fakty ogólnie wyjaśniono w pracach: Наливайко Д., *Очіма Заходу: Реценція України в Західній Європі XI-XVIII ст.*, Київ 1998. W XVII-XVIII w., w okresie kozaczyzny, terminem ‘Ukraina’ nazywano ziemie kozackie. Stąd poetyki z okresu XVI-XVIII ww. pisane w ‘nucie ukraińskiej’ w historii literatury ukraińskiej nazywane są ‘dawne poetyki ukraińskie’.

⁵ M.K. Sarbiewski, *Liryki oraz Droga rzymska i fragment Lechiady*, tłum. T.Karyłowski, oprac. M. Korolko przy współudziale J. Okonia, Warszawa 1980; M.K. Sarbiewski, *O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer (De perfecta poesi sive Vergilius et Homerus)*, tłum. M. Plezia, oprac. S. Skimina, Wrocław 1954; M. K. Sarbiewski, *Wykłady poetyki (Praefecta poetica)*, tłum. i oprac. S. Skimina, Wrocław 1958.

⁶ [Sarbiewski] *Mathiae Casimiri Sarbievii auserlesene Oden des I. und II. Buches im Metro des Originals verdeustsch, und mit nöthigen Erläuterungen vers.* von Phil. Jacob Rechfeld, in Commission ben Damian und Sorge, Grätz 1831, S. 254, [4]. [Sarbiewski], Casimir Britannicus. *English translations, paraphrases, and emulations of the poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*, edited by Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, Modern Humanities Research Association [London] 2008, pp. 288, [2]. [Sarbiewski], Casimir Britannicus. *English Translations, Paraphrases, and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski, Revised and Expanded Edition*, edited by Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, Modern Humanities Research Association [London] 2010, pp. 319, [3]. [Sarbiewski], Sarbievijus Motiejus Kazimieras, Lemties žaidimai. Poezijos rinktinė. Ludi Fortunae. Lyrica selecta, Baltos Lankos, Vilnius 1995, s. 691.

⁷ W. Tatarkiewicz, *Pierwszy Polak w dziejach estetyki*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, 1968, z. 12.

⁸ R. Łużny. *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków, 1966.

E.Sarnowska¹¹, J.Budzyński¹², A.Fulińska¹³; K.Stawecka¹⁴, J.Starnawski¹⁵ oraz innych¹⁶.

⁹ J.Warszawski SJ, *Mickiewicz uczniem Sarbiewskiego*, Rzym 1964; J.Warszawski SJ, *Il problema dei Silvudia di M.K.Sarbiewski (Risposta a John Sparrow)*. Estratto da „Ricerche Slavistiche” n. X, Roma 1962, s. 22-74, w tym streszczenie polskie, s. 70-74.

¹⁰ A.W. Mikołajczak, *Antyk w poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1992; A.W. Mikołajczak, *Studia Sarbieviana*, Gniezno 1998.

¹¹ E. Samowska-Temierusz, *Świat mitów i świat znaczeń. Maciej Kazimierz Sarbiewski i problemy wiedzy o starożytności*, Wrocław 1969; E. Samowska, *Teoria poezji M.K. Sarbiewskiego*, [w:] *Studia z teorii i historii poezji*, Wrocław 1967.

¹² J.Budzyński, *Horacjanizm w liryce polsko-lacińskiej renesansu i baroku*, Wrocław 1985.

¹³ A.Fulińska, *Naśladowanie i twórczość. Renesansowe teorie imitacji, emulacji i przekładu*, Wrocław 2000.

¹⁴ K.Stawecka, *Adresaci liryków Sarbiewskiego*, „Meander”, 30: 1975, z. 1; K. Stawecka, *Uwagi do tekstu „Dii gentium”. Traktat o mitologii antycznej*, „Roczniki Humanistyczne”, 19: 1971, z. 3; K. Stawecka, *Motyw Jasnej Góry w twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, „Studia Claromontana”, 6: 1985; K. Stawecka, *Instar dei poeta w teorii Sarbiewskiego*, „Roczniki Humanistyczne”, 32: 1984, z. 1, s. 147-162; K. Stawecka, *Maciej Kazimierz Sarbiewski – prozaik i poeta*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1989.

¹⁵ J.Starnawski, *Problemata Sarbieviana selecta*, „Eos”, 75: 1987; J.Starnawski, *Z dziejów sławy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego (XVII-XVIII w.)*, Katowice 1980. J.Starnawski, *W świecie barokowym*, Łódź 1992, s. 30-61 [o Sarbiewskim]. J. Starnawski, *O wergilianizmie Sarbiewskiego. Rekonesans*, „Miscellanea Łódzkie”, 1995, nr 1, s. 57-62. J.Starnawski, *Sarbiewski i jego belgijscy przyjaciele*, „Meander”, r.50: 1995, nr 1/2, s. 45-66. Jerzy Starnawski we współpracy z Krystyną Kujawińską-Courtney, *Anglo-Polonica*, The British Research and Studies Centre, Omega Praxis, Łódź 1997. W tejże książce szczególnie cykl pierwszy (część pierwsza) pt. *Ze studiów nad sławą Sarbiewskiego*, s. 7-58. W ramach tego cyklu (tej części) J.Starnawski napisał następujące rozdziały („punkty”): 1) *Casimir w poezji angielskiej XVII-XVIII wieku*, s. 7-8; 2) *Abraham Cowley (1618-1667)*, s. 8-9; 3) *John Denham (1615-1669)*, s.9-10; 4) *Henry Vaughan (1622-1695)*, s. 10-17; 5) *Sir Thomas Browne (1605-1682)*, s. 17-18; 6) *Sir Edward Sherburne (1618-1702)*, s. 18-20; 7) *Edward Benlowes (1603?-1676)*, s. 20-21; 8) *Andrew Marvell (1621-1678)*, s. 22-23; 9) *Henry More (1614-1687)*, s. 23; 10) *Thomas Yalden (ok.1670-1736)*, s. 24-25; 11) *John Norris (1657-1711)*, s.25; 12) *Lady Mary Chudleigh (1656-1710)*, s. 26; 13) *John Hughes (1677-1720)*, s. 26-27; 14) *Isaac Watts (1674-1748)*, s. 27-48; 2. *O Sarbiewskim na łamach „Classical Journal” (1814-1822)*, s. 48-52; 3) *Teksty Sarbiewskiego w antologiach poezji nowolacińskiej wydanych na Zachodzie w ostatnich dziesiętkach lat*, s. 52-58. Ponadto: J.Starnawski, *Nad korespondencją Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, [w:] *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, przełożył i opracował Jerzy Starnawski, Instytut Wydawniczy PAX 1986, s.1-21;

¹⁶ Np. *Jesuitica. Kolokwium naukowe z okazji 400. rocznicy urodzin Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, pod redakcją Jana Malickiego przy współudziale Piotra Wilczka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997. To dzieło zbiorowe zawiera m.in następujące przyczynki do twórczości Sarbiewskiego: Antoni Czyż, *Instar Dei – Sarbiewski o człowieku tworzącym*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s.9-18; Jan Malicki, *Alegorie. Glosa do architektoniki traktatu Macieja Kazimierza Sarbiewskiego „De perfecta poesi”* [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s.19-33; Janusz K.Goliński, *Melancholia auctoris. O horacjanizmie Jakoba Baldego i Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s. 34-48; Teresa Banasiowa, *W kręgu tradycji Jakuba Pontanusa i Macieja K.Sarbiewskiego; autor „Poetyki praktycznej” (1648) o dramatica poesis. (Wybrane zagadnienia)*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s. 49-60;

Katarzyna Rutyna, *Kaznodziejskie wystąpienia Macieja Kazimierza Sarbiewskiego w świetle zapisków Albrychta Stanisława Radziwiłła. (Głos w dyskusji)*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s. 61-64; Anna Sitkowa, *Spór o adresata w listach dedykacyjnych Piotra Skargi i Hieronima Moskorzowskiego*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s. 65-74. *Pułtuskie Kolegium jezuickie. Ludzie i idee*, redakcja naukowa Jakub Z.Lichański, Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusk, Warszawa-Pułtusk [b.r.w., ca 1999]. To dzieło zbiorowe zawiera m.in. następujące przyczynki do twórczości M.K.Sarbiewskiego: Eugenija Ulčinata, *Między Pułtuskim a Wilnem: przedstawienie ziemskiej i niebieskiej ojczyzny w poezji Sarbiewskiego*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 101-111; Stanisław Obirek SJ, *Stosunek jezuitów do władzy politycznej w okresie królów elekcyjnych XVI w. oraz „Laska marszałkowska” Macieja Kazimierza Sarbiewskiego jako przykład znaczącej roli poglądów*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 113-119; Elżbieta Kwapiszewska, *Zagadnienie odbiorcy w poetyce Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 121-131; Lech Bobiałyński, *Jak Sarbiewski łączy naśladowanie Horacego z tradycją biblijną (S.L.II 19 – Parodia H.C.I 23 – Vulg CC.2.9)*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 133-145; Piotr Urbański, *Tradycja klasyczna w poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego – na marginesie Lyr. IV 232 „Ad cicadam”*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 147-164; *Chrześcijański Horacy z Mazowsza*, [red. Teresa Kaczorowska], Związek Literatów Polskich. Oddział w Ciechanowie, Ciechanów 2005, seria: Ciechanowskie Zeszyty Literackie nr 7. To dzieło zbiorowe zawiera m.in. następujące przyczynki do twórczości M.K.Sarbiewskiego: Zbigniew Jerzyna, *Nasz poeta w Europie*, [w:] *Chrześcijański Horacy...*, op.cit., s. 7-11; Teresa Kaczorowska, *Maciej Kazimierz Sarbiewski SJ na Mazowszu* [w:] *Chrześcijański Horacy...*, op.cit., s. 15-39; Wojciech Piotrowicz, *Maciej Kazimierz Sarbiewski a Wielkie Księstwo Litewskie* [w:] *Chrześcijański Horacy...*, op.cit., s. 43-55; Józef Pless, *Chrześcijański Horacy z Mazowsza*, [w:] *Chrześcijański Horacy...*, op.cit., s. 57-63. Elwira Buszewicz, *Sarbiewski nieprzetłumaczalny? Latinitas jako walor stylistyczny poezji sarmackiego Horacego*, [w:] *Córka mazowieckich równin*, przygotowuje zespół pod red. Teresy Kaczorowskiej, Związek Literatów na Mazowszu, Ciechanów 2011, s. 83-97, seria: Ciechanowskie Zeszyty Literackie, nr 13. Elwira Buszewicz, *Oblicza pobożnej tęsknoty: Uwagi o istniejących i możliwych przekładach poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, „Ruch Literacki”, r. XXXVIII: 1997, z. 4 (223), s. 515-521. Ks. Zbigniew P. Grochal, *Posłannictwo poety-filozofa w ujęciu Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, s.125-133, [w:] *Nauka z poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego SJ*, pod red. Jacka Bolewskiego SJ. Jakuba Z.Lichańskiego i Piotra Urbańskiego, Bobolanum, Warszawa 1995, s. 125-133, abstract s. 236-237. Maria Łukaszewicz-Chantry, *Trzy nieba. Przestrzeń sakralna w liryce Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002. Buszewicz Elwira, *Sarmacki Horacy i jego liryka. Imitacja – gatunek – styl. Rzecz o poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, ss. 417, [3], seria: Terminus Bibliotheca Classica, seria 2, tom 4. Grochal Zbigniew, ks., *Chrześcijański Horacy – Maciej Kazimierz Sarbiewski TJ i jego estetyka*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1994, ss. 158, [2]. Kaczorowska Teresa, *Maciej Kazimierz Sarbiewski SJ na Mazowszu*, Związek Literatów Polskich Oddział w Ciechanowie, Ciechanów 2005, ss. 58, [18]. *Maciej Kazimierz Sarbiewski i jego epoka: Próba syntezy*, pod redakcją Jakuba Z. Lichańskiego, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Pułtusk 2006, ss. 270. Mikołajczak Aleksander Wojciech, *Studia Sarbieviana*, “Tum” Gnieźnieńska Firma Wydawnicza, Gniezno 1998, ss. 159. Seria: Bibliotheca Symbolarum Philologorum Posnaniensium, Tomus I. Piskala Magdalena, *Boże miłości i wstydlive dowcipy. Studia nad epigramatyczną twórczością Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i Alberta Inesa*, Instytut Badań Literackich PAN. Wydawnictwo, Warszawa 2009, ss. 358, [2], *Studia Staropolskie*, series nova, tom XXIII (LXXIX). Urbański Piotr, *Theologia fabulosa. Commentationes Sarbievianae*, Uniwersytet Szczeciński, [Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego], Szczecin 2000, *Rozprawy i Studia t. (CDXLI) 367*, ss.. 272. Vigni Anna Li, *Poeta quasi creator: Estetica e poesia in Mathias Casimir Sarbiewski*, *Aesthetica Preprint, Supplementa, Centro Internazionale Studi di estetica*,

Można tu wymienić pomniejszych prace naukowców niemieckich, np. A.J.Rathsmanna¹⁷, F.M.Müllera¹⁸, amerykańskich, np. J.Sparrowa¹⁹, rosyjskich, np. I.Goleniśeva-Kutuzova²⁰, białoruskich, np. V.Konona²¹. Z ukraińskich naukowców o Sarbiewskim na marginesie pisali tacy autorzy, jak: Vitalij Petrovič Maslúk²², D.Nalivajko²³, V.I.Rezanov²⁴, Grigorij Sivokin²⁵.

[Palermo] 13 Febbraio 2005, ss.186. Warszawski Józef T.J., ks., *“Dramat Rzymski” Macieja Kazimierza Sarbiewskiego T.J (1622-1625). Studium literacko-biograficzne*, [Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae], Rzym 1984, ss. 376. Zaborowska-Musiak Justyna, *Epigramy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieyszтора, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Pułusk-Warszawa 2006, ss. 309, [1].

¹⁷ A.J.Rathsmann, *Vorbericht*, [w:] *M.K.Sarbiewskis lyrische Gedichte. Metrisch aus dem lateinischen übersetzt von A.J.Rathsmann, Profesör der schönen Wissenschaften zu Breslau. Mit Beigedruckten lateinischen Original*, Vierte Auflage, [Breslau, Schöll] 1820, s.I-XVI. [pisownia tytułu oryginalna].

¹⁸ F.M.Müller, *De Mathia Casimiro Sarbievio Polono e Societate Iesu Horatii Imitatore*, München 1917.

¹⁹ J.Sparrow, *Sarbiewski's 'Silvulidia' and their Italian source*, 'Oxford Slavonic Papers', 1958.

²⁰ И.Голенищев-Кутузов, *Барокко и его теоретики* [w:] *XVII век в мировом литературном развитии*, Наука, Москва 1969, c.102-104. [Goleniśev-Kutuzov I., *Barokko i ego teoretiki* [v:] *XVII vek v mirovom literaturnom razvii*, Nauka, Moskva 1969, p. 102-104; tj. I.Goleniszczew-Kutuzow I., *Barok i jego teoretycy*, [w:] *XVII wiek w światowym rozwoju literackim*, Nauka, Moskwa 1975, s. 102-104].

²¹ В.М.Конон, *От Ренессанса к классицизму: Становление эстетической мысли Белоруссии в XVI-XVIII вв.*, Минск 1978. [W.M. Konon, *Ot Renessansa k klassicizmu: Stanovlenie estetičeskoj mysli Belorussii v XVI-XVIII vv.*, Minsk 1978, tj. W.M. Konon, *Od Renesansu do klasycyzmu: Powstawanie estetycznej mysli Białorusi w XVI-XVIII w.*, Mińsk 1978].

²² Маслюк Віталій Петрович, *Латиномовні поетики і риторики XVII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, «Наукова думка», Київ 1983 [Maslúk Vitalij Petrovič, *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII st. ta ih rol' u rozvitiu teorii literaturi na Ukraini*, Naukova dumka, Kiiv 1983; tj. Maśluk Witalij Pietrowicz, *Łacińskojęzyczne poetyki i retoryki XVII – pierwszej połowy XVIII w. i ich rola w rozwoju teorii literatury na Ukrainie*, Kijów 1983].

²³ Д.Наливайко, *Київські поетики XVII – початку XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу* [v:] *Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI – XVIII ст.*, відп. ред. О.В.Мишанич, «Наукова думка», Київ 1981. [Nalivajko D., *Kiiv's'ki poetiki XVII – počatku XVIII st. v konteksti єvropijs'kogo literaturnogo procesu* [v:] *Literaturna spadšina Kiiv's'koї Rusi i ukraiń'ska literatura XVI – XVIII st.*, відп. ред. О.В. Мишанич, «Naukova dumka», Kiiv 1981, tj. D. Nalivajko, *Poetyki kijovskie XVII – počatku XVIII w. v kontekście europejskiego procesu literackiego* [w:] *Spadek literacki Rusi Kijowskiej a literatura ukraińska XVI – XVIII w.*, pod red. O.W.Miszanicza, Kijów 1981].

²⁴ Резановъ В.И., *Къ исторіи русской драмы. Экскурсъ въ область театра иезуитовъ*, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1910 [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Èkskurs" v" oblast' teatra iezuitov"*, tipografiã V.K. Melenevskago, Nižin" 1910, tj. Riezanov W.I., *Z historii dramatu rosyjskiego [ruskiego]. Wypad w rejon teatru jezuitów*, Niżyn (Nieżyn) 1910]; В.И.Резановъ, *Къ исторіи русской драмы. Поэтика М.-К.Сарбевскаго по рукописямъ музея кн. Чарторыйскихъ въ Кракове (Ученіе о драматической поэзіи. Устройство сцены в школьно-иезуитскомъ театре). Съ приложеніемъ чертежей*, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1911 [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo po rukopisãm" muzeã kn. Čartoryjskich" v" Krakove (Učenie o dramatičeskoj poezii. Ustrojstvo sceny v škol'no-iezuitskom" teatre)*. Съ приложеніемъ чертежей, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1911 [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo po rukopisãm" muzeã kn. Čartoryjskich" v" Krakove (Učenie o dramatičeskoj poezii. Ustrojstvo sceny v škol'no-iezuitskom"*

Niniejszy artykuł jest próbą przypomnienia twórczości M.K.Sarbiewskiego, wprowadzając przy okazji twórczość siedemnastowiecznego poety i uczonego w konteksty staroukraińskiej (staroruskiej) przestrzeni kulturowej. Nadto tekst ukazuje jego główne koncepty w kontekście poetyk staroukraińskich (staroruskich) z okresu XVII-XVIII w. oraz w świetle elementów biograficznego i historycznoliterackiego. Dla jasności obrazu należy dodać, że ani w jednym z wydań informacyjno-encyklopedycznych i historycznoliterackich, które wyszły w ciągu ostatnich siedemdziesięciu – osiemdziesięciu lat w ZSRS a następnie w Rosji i na Ukrainie, nawet nie wspomniano imienia M.K.Sarbiewskiego²⁶. Z perspektywy ukraińskiej należy jednak przypomnieć to dzieło siedemnastowiecznego pisarza polskiego, tak ważne dla rozwoju niektórych poetyk autorów wschodnich.

W okresie nowożytnym studiowanie poetyki w jezuickich i prawosławnych szkołach oraz bractwach opierało się na podstawach antycznej sztuki poetyckiej i deklamatorskiej, komentarzach, adaptacjach – do szkolnych programów – dialogów Platona, prac Arystotelesa, Kwintyliana, Cyserona a także innych autorów starożytnych. Nowożytni profesorzy w swoich łacińskojęzycznych podręcznikach poetyki opierali się źródłowo na teoretycznych kursach Juliusza Cezara Skalgiera i Jakuba Pontany (Jacob Pontano), dopasowując je do programów swoich szkół. W tym kontekście wielką wartość dla poetyki w skali ogólnoeuropejskiej mają zbiory poezji i teoretyczne prace autorstwa Macieja Kazimierza Sarbiewskiego (1595-1640).

Należy przypomnieć, że M.K.Sarbiewski urodził się w Sarbiewie pod Płońskiem na Mazowszu w rodzinie szlacheckiej. Naukę rozpoczął w 1607 r. w jezuickim kolegium w Pułtusku. W 1612 r. wstąpił do zakonu jezuitów i zapisał się jako słuchacz do Akademii Wileńskiej, gdzie w latach 1614-1617 studiował

---

teatre). S" priloženiem" čertežej, typografiâ V.K. Melenevskago, Nižin" 1911, tj. W. I. Riezanow, *Z historii dramatu rosyjskiego (ruskiego). Poetyka M.K. Sarbiewskiego według rękopisów Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie (Uczenie poezji dramatycznej. Urządzenie sceny teatru szkolnego w szkolnym teatrze jezuickim). Z dodaniem rysunków*, drukarnia W.K. Maleniewskiego, Niżyn (Nieżyn) 1911].

²⁵ Григорій Сивокінь, *Давні українські поетики*, друге видання, з додатками, «Акта», Харків 2001 [Grigorij Sivokin', *Davni ukraińskî poetiki, druge vidannâ, z dodatkami*, «Акта», Harkiv 2001, tj. Grigorij Sywokiń, *Dawne poetyki ukraińskie*, Charków 2001].

²⁶ Przywołać można tu chociażby *Krótką encyklopedię literacką* w dziewięciu tomach (Moskwa, 1962-1978), lub *Historię literatury polskiej* w dwóch tomach pod red. W.W.Witta, I.S.Millera, B.F. Stachiejewa, W.A.Choriewa, która wyszła drukiem w 1968 r. w moskiewskim wydawnictwie «Наука». Vide: *Краткая литературная энциклопедия*, гл. ред. А.А.Сурков, «Советская энциклопедия», т.1-9, Москва 1962-1978 [*Kratkaâ literaturnaâ ênciklopediâ*, гл. ред. А.А. Surkov, Sovetskaâ ênciklopediâ, т.1-9, Moskva 1962-1978]. Vide: *История польской литературы*, ред. коллегия В.В.Витт, И.С.Миллер, Б.Ф.Стахеев, В.А.Хорев, «Наука», т.1-2, Москва 1968 [*Istoriâ pol'skoj literatury*, red. kollegiâ V.V. Vitt, I.S. Miller, B.F. Staheev. V.A.Horev, т. 1-2, „Наука”, Moskva 1968].

filozofię. W okresie 1617-1618 pracował jako nauczyciel gramatyki i retoryki w Akademii w Krożach na Litwie, w latach 1618-1620 – jako nauczyciel retoryki w Kolegium Połockim. Przez dwa lata słuchał wykładów teologii w jezuickiej Akademii Wileńskiej (1620-1622). W okresie 1622-1625 uczył się w Rzymie w Kolegium Niemieckim, gdzie studiował metafizykę i teologię, zbierał materiały z zakresu historii antycznej mitologii. Swoją podróż do Rzymu i wydarzenia z tego czasu, w szczególności napad zbójców na niego i śmierć z rąk rozbójników jego przyjaciela – Mikołaja Zawiszy opisał w poemacie pt. *Iter Romanum* ([*Podróż do Rzymu*] 1622). Przyjęto go w pałacu papieża Urbana VIII, gdzie uczczono go jako jednego z wybitnych intelektualistów Europy. Redagował zbiory hymnów kościelnych, razem z Aleksandrem Donatem wydawał drukiem literackie pamiątki starożytności, stał się popularnym autorem epigramów (epigramatów), ód i hymnów. W Rzymie wydał zbiór pt. *Lycorum libri tres* ([*Liryków ksiąg troje*], 1625). Z rąk papieża Urbana VIII, również poety, erudyty i miłośnika literatury, otrzymał najwyższą literacką nagrodę – tytuł *poeta laureatus*, wieniec wawrzynu i złoty medal. W Rzymie brał udział w dyskusjach z zakresu estetyki i teorii literatury, nawiązał ściśle kontakty z poetą i archeologiem Tarkwiniuszem Galuzzim²⁷. Dla unaocznienia sobie osiągnięcia M.K.Sarbiewskiego trzeba podkreślić, że ówczesny tytuł *poeta laureatus* był wtedy tej rangi znaczącą nagrodą, jak obecnie Literacka Nagroda Nobla.

W latach 1625-1626 Maciej Kazimierz Sarbiewski pracował jako nauczyciel retoryki w Kolegium w Nieświeżu. W 1626 r. został ponownie nauczycielem retoryki w Jezuickim Kolegium Połockim, gdzie wykładał własną teorię poezji, zagadnienia sztuki oratorskiej i starożytnej mitologii. Wszystko to zachowało się w rękopisach i zostało opublikowane pośmiertnie: traktat *De perfecta poesi sive Vergilius et Homerus* ([*O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer*] 1954), *Praecepta poetica* ([*Wykłady poetyki*] 1958), *Dii gentium* ([*Bogowie pogan*], 1972). W latach 1627-1628 prowadził kurs poetyki i retoryki w jezuickiej Akademii Wileńskiej, był profesorem filozofii (1628-1631) i teologii (1631-1633), dziekanem Wydziału Filozoficzno-Teologicznego; w Wilnie w 1632 r. obronił doktorat z filozofii, natomiast w 1636 r. – z teologii. Stał się kaznodzieją nadwornym króla Władysława IV Wazy w 1635 r. Życie dworskie obciążało go bardzo, w związku z czym nieraz skarżył się na nie w listach kierowanych do Stanisława Lubieńskiego (Łubieńskiego). W końcu praca ponad siły nadwątlila jego zdrowie. Umarł w Warszawie, pogrzebany został w kościele św. Pawła i Felicjana, następnie jego ciało przeniesiono wraz z ciałami pijarów i potajemnie pochowano na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

---

²⁷ E. Samowska-Temierusz, *M.K. Sarbiewski: O poezji doskonałej*, [w:] Samowska-Temierusz E., *Przeszłość poetyki*, Warszawa, 1995, s. 381.

Już za życia Sarbiewski był bardzo znany jak poeta w Europie, wiadomo o ponad pięćdziesięciu wydaniach jego utworów poetyckich, rozpowszechnionych na terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Włoch, Francji, Holandii i Niemiec. Z jego imieniem związane były poetycka praktyka oraz teoria baroku jako stylu panującego w siedemnastym wieku i pierwszej połowie wieku osiemnastego. Nakładem Jezuitów wydano ogromny, liczący ponad sześćset stron tom jego wierszy pt. *Poemata omnia* ([*Poezje wszystkie*] 1892), z biografią poety i bibliografią jego prac drukowanych i rękopisów. W dziele tym przedstawiono wszystkie gatunki literackie, które uprawiał poeta: ody, hymny religijne, epody, panegiryki, pastoralki, pieśni, epigramy, elegie.

W swojej twórczości Sarbiewski prezentował syntezę klasycyzmu i baroku. Oprócz zbioru pt. *Lyricorum libri tres* [*Liryków ksiąg troje*, z 1625 r.) wybijają się zwłaszcza dzieła pt. *Lyricorum libri IV. Epodon liber unus alterque epigrammatum* [*Liryków ksiąg czworo. Epodów księga jedna i druga epigramów*], z 1634 r. Powyższą publikację wydrukowano w Antwerpii z ilustracjami Piotra Pawła Rubensa w nakładzie pięciu tysięcy egzemplarzy. Następnie dzieło to przetłumaczono z łaciny na języki angielski, niemiecki oraz francuski. Wspomnianą książkę autor przepełnił liryką z ducha horacjańskiej, naśladowując styl, język i metrykę Horacego. Sarbiewski za pomocą starożytniej formy wyraził chrześcijański sens, stąd nazwano go „polskim Horacym”²⁸.

Do ód Sarbiewskiego nawiązywała anonimowa poetyka pt. *Rosa inter spinas...* (z 1686 r.)²⁹, ponadto ody Sarbiewskiego znajdujemy w poetyce o skróconym tytule *Lira variis (...) chordis instructa*³⁰. Wpływy Sarbiewskiego odnaleźć

---

²⁸ Thill A., *Horace polonaise. Horace allemande* [w:] *Horace. L'Oeuvre et les imitations, un siècle d'interprétation*, Vandoeuvres-Geneve 1992, s. 382.

²⁹ „*Rosa inter spinas seu Ars poëseos suos continens difficultatum aculeos concluso horto Mariae in debitum venerationis cultum dedita atque neopoetis ad carpendum ex ea tam ligati quam soluti eloquii fructum in Helicone Mohilaeano explicate...*”. W poetyce tej omówione zostały następujące ody Sarbiewskiego: a) *Ad Aurelium Lycum* (z *Lyricorum liber primus*, ode II) fragment od słów «*Moestum Sol hodie caput...*» wzięty jako przykład «*strophae ex gliconico et asclepiadaeo*. b) *Ad Nicolaum Vejerum* (*Lyric. liber I*, ode IX); przedostatnia zwrotka od słów «*Virtutem solidi pectoris hospitam...*» ilustruje uwagi o strofie «*ex tribus asclepiadaeis et quarto gliconico* c) *Ad Janussium Skuminum Tyszkiewiczium* (*Lyric. liber IV*, ode XXX); fragment «*Provida sed longum magnis virtutibus aevum...*» dla zademonstrowania możliwości indywidualnych powiązań wierszowych z heksametrem, d) *Ad Tarquinius Lavinium* (*Lyric. liber I*, ode XIII); przykład strofy dwuwierszowej typu «*anakreontycznego*, e), «*Ex sacro Salomonis epithalamio* (*Lyric. Liber IV*, ode XXI); fragment początkowy jako wzór dwuwiersza «*ex hexametro... [et] medio pentametro*” f) *Ad apes Barberianas* (*Lyric. Liber III*, ode XV) – przykład strofy trójwierszowej» [R Łużny, *Pisarze kręgu akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*. – Kraków, 1966, s.36-37].

³⁰ «*Lira variis (...) chordis instructa*», 1696 («*Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s.Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa...*»), gdzie pojawia się wprawdzie nieodmiennie Sarbiewski z szeregiem przykładów w dziele

można w podręczniku poetyki z 1702 r. autorstwa Hilariona Jaroszewickiego, żyjącego na przełomie XVII i XVIII w.³¹. Sarbiewski oddziaływał również na poetykę Ławrientija Gorki³² (Wawrzyńca Górki).

Poezje Macieja Kazimierza Sarbiewskiego przyciągają mistrzowskim, stylizycznym obrazowaniem. To w zasadzie są wiersze marinistyczne (bliskie marinizmu) z opisami gwiazd, księżyców, lilii; ukazują niebo pełne blasku i błękitu, wyrażają charakterystyczne dla epoki niepokój, tęsknotę do ojczyzny niebieskiej, wskazują na początki świętości w życiu doczesnym, w którym na człowieka czyhają liczne zasadzki i pułapki losu. Daje się tu zauważyć wpływ chrześcijańskiego stoicyzmu Justusa Lipsiusa, którego poeta wysoko cenił. Sarbiewski doskonale znał język łaciński, a znajomość łaciny pomagała mu pod klasyczną formą ukrywać wewnętrzne napięcie, co wyraźnie widać w jego stylizacjach na biblijne tematy, napisanych na wzór utworów humanistów epoki renesansu i klasycznej poezji starożytnej. Za przykładem Jana Kochanowskiego, którego dziedzictwo poetyckie chętnie podejmował, Maciej Kazimierz Sarbiewski wiele miejsca poświęcił ojczystemu pejzażowi, który pod jego piórem nie odpowiadał ogólnie przyjętym wzorcom, czego przykładami są pochwała rzeki Bug i opis rzeki Narew (Narwi) w *Lyricorum libri tres*. Interesującą rzeczą jest to, że opis Bugu i Narwi u Sarbiewskiego bliski był opisowi Dniepru z wiersza pt. *Laudatio Borysthenis* Teofana Prokopowicza³³.

W swoich epigramatach zbliżył się zarówno do Marcjalisa, jak i do angielskiego, łacińskojęzycznego poety Johna Owena (1563-1622), próbując stworzyć krótkie, oparte o sentencję i puentę utwory. Teksty Sarbiewskiego, chociaż nie pozbawione ironii, są dalekie od satyrycznego tonu epigramatów Marcjalisa, ponieważ polski poeta więcej uwagi poświęcał formie, unikając krytyki rzeczywistości.

«De imitatione» oraz jako autor wzorcowych ód [Vide: Сивокінь Г., *Давні українські поетики*, Харків 2001, s. 40].

³¹ Autorem jeszcze jednego podręcznika poetyki pt. «Cedrus Apollinis...», 1702 (Cedrus Apollinis pharetrati Rossiaco Orphaeo ob bicomem extruendam cytharam bino poeseos ac rhetorices stylo instructam ad concessum perennis gloriae mentibus ac montibus instans in bicolli Kijovo-Mohileano Parnasso eresta et ad fluvium Borystenem Pegaseis fontibus irrigata...) był Hilariusz (Hilarion) Jaroszewicki (? – ?, XVIII w.), tutaj znajdują się ślady «Epigramatu XXIV» («Cor mihi clamat, amor clamat») Sarbiewskiego, «pozwłaszcza jego ody i epigramaty, cytowany jest, na przemian z Horacym, przy omawianiu różnych form poezji lirycznej» [R Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków, 1966, s. 48 i 50].

³² Istnieją ciekawe przykłady wykorzystania ód Sarbiewskiego, np. «Ad apes Barberinas» (Lyric. liber III, ode 15) i innych w *Poetycie* [sic!] Ławrentego Gorki (Wawrzyńca Górki), gdzie „nazwisko Sarbiewskiego występuje u niego z epitetem «artifex» [R Łużny, *Pisarze kręgu akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków, 1966, s.82].

³³ Zdaniem Ryszarda Łużnego (R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 63).

Wśród wierszy poety znany jest patriotyczny utwór pt. *Ad equites Polonos* ([*Do rycerstwa polskiego ojczystą muzą*, *Lyric. IV, I*), który występuje jako ilustracja w wielu kijowskich podręcznikach poetyki i retoryki, np. w retoryce *Arbor Tulliana* (1703) Hilariusza Jaroszewskiego, na początku części pierwszej (*Fructus primus*), gdzie przy omawianiu figur retorycznych autor odwołał się do fragmentu tegoż wiersza opisującego, jak to powracający z Włoch polski poeta mijał Karpaty³⁴. Oto tekst wspomnianego utworu w tłumaczeniu Samuela Twardowskiego:

Wieczną na wielkiej krępakowej skale
Rysuję piosnkę. Umieście ją całe,
    Potomne czasy! Niewinne dziewczęta
    Niech ją i późne śpiewają wnuczęta.
Próżno, Polacy, miasta murujemy,
Próżno i zamki do zamków łączemy,
    Jeśli w kościołach pustki, a wyniosłe
    Świątnic fabryki chwastami zarosłe.
Próżno hucznymi z fortec kartanami
Puszkarze miecą swymi piorunami,
    Jeżeli chóry kościelne pauzują,
    A nieme dzwony wieże swe piastują,
Jeśli też w jednym będących Kościele
Wyznania Boga jest przeciwnych wiele,
    A gminu ludzi, prze ich dzikie zdanie,
    Prawa i wiary dziwne pomieszanie.
Za jedną bramą źle w mieście siedzimy,
Źle w jednym szyku ojczyzny bronimy,
    Ofiary Bogu, nabożeństwa różne,
    Błagania nieba – sposoby to różne.
Kto nie wie Greków: że o wierze swary
Włożyły piękną Grecyją na mary?
    Gdy się gmin w Boskie wdaje tajemnice,
    Kurzą się czeskie sąsiedzkie świątnice.
Wnętrznym wzruszeniem utracone zdrowie
Królestwa swego płaczą cni Węgrowie.
    Zebrane w kupę wszystkie możliwe siły
    Oraz przeciwne wiary potopiły³⁵.

---

³⁴ Д.Вишневский, *Киевская академия в первой половине XVIII столетия*, Киев 1903, с.151 [D. Višnevskij, *Kiev's'kaâ akademiâ v pervoj polovine XVIII stoletîâ*, Kiev" 1903, s. 151, tj. D. Wiszniewski, *Akademia Kijowska w pierwszej połowie XVIII w.*, Kijów 1903].

³⁵ Oryginał łaciński wiersza pt. *Ad equites polonos* ([*Do rycerstwa polskiego ojczystą muzą*, *Lyric. IV, I* vide: M.K. Sarbiewski, *Lyric. IV, I*, s. 138; Wersja polska na stronie internetowej www. Biblioteki Polskiej: http://staropolska.pl/barok/MK_Sarbiewski/wybor.html [dostęp 15.01.2013]. Tekst utworu M. K. Sarbiewskiego pt. *Do Rycerstwa polskiego ojczystą muzą* w oryginale łacińskim, jak i w polskim przykładzie S. Twardowskiego cytował R. Łużny jako fragment kijowskiej poetyki Jaroszewskiego *Arbor Tulliana*, (R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków, 1966, s. 56).

Ryszard Łużny zauważył, że jedne i te same epigramy jako wzorcowe figurują zarówno w traktacie Sarbiewskiego pt. *De acuto et arguto liber unicus, sive Seneca et Martialis*³⁶, jak i w poetykach Teofana Prokopowicza oraz Laurentego Górki (Wawrzyńca Górki), co pozwoliło R.Łużnemu *per analogiam*, wskazać na pierwotne źródło³⁷.

Autor niniejszego tekstu, wykorzystując pomysły Paula de Mana, m.in. wskazuje na przyrodę „fikcyjnej rzeczywistości” w utworach Sarbiewskiego, którą ów siedemnastowieczny myśliciel nazywał «materią», ponieważ język literacki, jak uważał, „wykonuje jednocześnie nierozzerwalną, podwójną funkcję – tworzy i naśladuje”, a słowo nie jest „przedstawieniem rzeczy”, ono staje się „twórcą i obrazem” jednocześnie. „Obrazowość” metaforyczności w utworze kreował ów autor w myśl teorii barokowego konceptyzmu i takich jej cech, jak dowcip, celność, ostrość (*conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum*). Sarbiewski stosował również artystyczne metafory, niespodziewane porównania, efektowne antytezy (*Lyricon liber II*).

Wytworną formą, metaforami, niespodziewanymi porównaniami, efektownymi antytezami przyciągają również inne utwory Sarbiewskiego: *Ad apes barberinas* ([*Pszczoly*]), *Odes* ([*Odyseusz*]), *Ad suam testudinem* (*Do swojej łutni*), *Aneks* [*Dodatek*], *De sacro Salomonis epitalamio* ([*O świętej pieśni weselnej Salomona, tj. O Pieśni nad pieśniami*]), *In D. Virginem Matrem* (*Na cześć Matki Dziewicy*), *Ad Philidium Marabotinum* ([*Do Filidiusza Marabotina*]). Dominowały w nich obrazy antycznej mitologii i historii, przeważał moment ornamentalny (ozdobniki), wszak zadanie jego poezji nakreślono jasno: „razić czytelnika, zainteresować (...) niespodziewanymi stylistycznymi efektami”³⁸. W wykazach poetów polskich w poetykach kijowskich XVII-XVIII w. spotykamy głównie imiona i nazwiska trzech twórców: Jana Kochanowskiego, Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i Samuela Twardowskiego³⁹.

Maciej Kazimierz Sarbiewski jest autorem pośmiertnie wydanych eposów, w szczególności fragmentów epepei pt. *Lechias* ([*Lechickość*]) i licznych panegirycz-

³⁶ W rozdziale III (M.K. Sarbiewski *Wykłady poetyki (Praecepta poetica)*, Wrocław-Kraków 1958, s. 21).

³⁷ R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 28.

³⁸ L. Bobiatyński, *Jak Sarbiewski przetwarza utwór Horacego* [w:] *Nauka z poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, pod red. Jacka Bolewskiego, Jakuba Z. Lichańskiego i Piotra Urbańskiego, Warszawa, 1995, s. 147.

³⁹ Ryszard Łużny napisał o Sarbiewskim: „Nazwisko jego spotykamy więc w wielu z nich [kompendiach poetyki – dop. red.], np. w kompendium z 1714 (...), gdzie Sarbiewski figuruje jako poeta, którego słuchacze winni naśladować zarówno ze względu na epigramaty (w wykazie idzie on zaraz za Marcialisem, a przed Bidermanem i Bauhuzjuszem), między którymi znalazło się miejsce i dla wiersza *Mors et Amor gemini pugnans* (*Epigram XXXIV*), jak też na jego utowry liryczne”. Cyt. za: R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 94.

nych utworów. Na zamówienie króla opracował *Silviludia poetica* ([*Leśne rozrywki poetyckie*], 1637)⁴⁰. *Silviludia poetica* – to cykl dziesięciu krótkich, łacińskich utworów na temat leśnego polowania króla Władysława IV Wazy niedaleko miereckiego zamku, nieopodal Brześcia Litwskiego nad Bugiem. Poeta pozostawił tenże cykl w rękopisie. Adam Naruszewicz znalazł tekst i ogłosił go drukiem w 1757 r. Cykl napisany został nadzwyczajnymi dla poezji XVI-XVII w., tonicznymi wierszami, które przyciągają świeżością i oryginalnością manierystycznej liryki, a ich rytmika i melodia maksymalnie zbliżyły się do ludowej pieśni oraz muzyki karnawałowej. Poeta nazywał ów cykl lirycznym kaprysem, „kapryczco” [z włos. *capriccio*], rozrywką dla przyjaciół, odejściem od klasycznej normy i dlatego nie zdecydował się na jego publikację. W fabule przenikającej wiersze spotykamy w utworach rozmaite motywy: opisy dnia na polowaniu, zarysy różnych zjawisk przyrody, np. świtu, porannej rosy, południowego skwaru, wieczoru, światła księżyca. W opisach natury dostrzegamy wiele ruchu i malowniczości (wiatr, pochylenie drzew itd.). W cyklu pojawia się personifikacja obrazu natury, wpleciona w opisy tańców rybaków i żeńców wychwalających króla. Utwór *Silviludia poetica* z niewielkimi różnicami, przypomina oryginalny wzorzec – poemat pt. *Ludovicus* ([*Ludwik*], 1622) autorstwa jezuita Mario Biettiniiego, znanego wtedy poety, dramaturga, m.in. autora pastoralnych baletów⁴¹.

Utwory Macieja Kazimierza Sarbiewskiego stały się wzorcem dla tekstów pisanych zarówno po łacinie, jak i w języku polskim aż do końca XVIII w. W XIX w. Władysław Syrokomla spolszczył *Silviludia poetica*, chociaż przydał im romantyczno-sentymentalne tony; w XX w. pojawiły się transkrypcje Tadeusza Karyłowskiego i Juliana Ejsmonda⁴².

Poezja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, na równi z utworami Jana Kochanowskiego, Mikołaja Reja, Samuela Twardowskiego, była bardzo popularna na ziemiach obecnej Ukrainy (ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów). Jako materiał ilustracyjny figuruje w ówczesnych tzw. poetykach ukraińskich⁴³ (podręcznikach poetyki) autorstwa profesorów Akademii Kijowsko-

---

⁴⁰ M. K. Sarbiewski, *Silviludia poetica*, przekł. Julian Krzyżanowski (Krzyżanowski Julian, *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*, Wydawnictwo „Rój”, Warszawa 1938 [1937]).

⁴¹ J. Krzyżanowski, *Pia fraus Sarbiewskiego*, „Ruch Literacki”, r.: 1960, nr 1-2, s. 40.

⁴² M.K. Sarbiewski, *Liryki oraz Droga rzymska i fragm. Lechiady*, tłum. T. Karyłowski, oprac. M. Korolko przy współudziale J.Okonia, Warszawa 1980, s. 60 i 62.

⁴³ Współcześnie Ryszard Łużny w książce pt. *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej pisze o „pisarzach ukraińskich XVI-XVIII w.”, „poetykach kijowskich”, „poetykach szkolnych”. Dawne poetyki ukraińskie, poetyki szkolne (na Ukrainie), poetyki kijowskie zostały opisane w literaturze, vide: M. Попов, *Із історії поетики на Україні (XVII-XVIII ст.)* [w:] *Матеріали до вивчення історії української літератури*, упор. О.І.Білецький, Ф.Я.Шолом, Київ 1959, т. I, s. 392-404 [Porov M., *Із історії поетики на Україні (XVII-XVIII ст.)* [v:] *Матеріали до вивчення історії української літератури*, упор. О.І. Білецький, Ф.А. Шолом, т. I, Київ 1959, s. 392-404]; R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 23-40, Д.Наливайко, *Київські поетики XVII-**

Mohylańskiej: Teofana Prokopowicza (1681-1736), Ławrientija Gorki [Laurentija Gorki, Wawrzyńca Górkii] (ok. 1660-1737), Mytrofana Dowgalewskiego (XVIII w.), Jerzego Koniskiego (1717-1795), Gedeona Słonimskiego (ok. 1715-1772), Józefa Kononowicza-Gorbackiego (?-1653) oraz innych.

Przywołać można przykładowo podręcznik poetyki pt. *Ogród poetycki (Hortus poeticus)* Mytrofana Dowgalewskiego (M.Dovgalevs'kyj). Autor ten zacytował polskiego poetę w rozdziale pt. *O figurach słów i myśli*. Pisał, że reduplikacja – to taka figura, kiedy, prócz innych wypadków, „podwaja” się to zaś słowo w różnych częściach okresu. Za przykład tego zjawiska posłużył mu wiersz Sarbiewskiego o boskiej miłości:

Cor mihi clamat, amor clamat, cor dormit et ille.
Ambo iacent, surgit cor mihi, surgit amor.
Cor mihi plorat, amor plorat, cor ridet et ille,
Ambo canunt, plaudit cor mihi, plaudit amor.

(Serce krzyczy, to krzyczy też miłość, serce milczy, to i miłość też,
Razem leżą, a wstaje serce – wstaje też miłość,
Serce szlocha – szlocha miłość i też razem śmieją się,
Razem śpiewają: serce cieszy się i miłość)⁴⁴.

Poza tym Mytrofan Dowgalewski uzasadniał tezę o naśladowaniu – w zbiorze materiału, w jego podziale i językowo-stylistycznym opracowaniu i powoływał się na ody i epigramy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego⁴⁵, cytował jego utwór (księga II, oda 2) jako wzór poezji pocieszającej, tj. poezji konsolacyjnej⁴⁶, pokazał inny jego tekst pt. *O Herodzie* jako wzór ‘złowrogiemu’ wiersza (nieprzyjawnego, tj.

початку XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу [w:] *Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст.*, відп.ред. О.В.Мишанич, Наукова думка, Київ 1981 [Nalivajko D., *Kiivs'ki poetiki XVII – počatku XVIII st. v kontekstii європейського літературного процесу* [v:] *Literaturna spadščina Kiivs'koj Rusi i ukrains'ka literatura XVI – XVIII st.*, відп. red. O.V. Mišanič, «Naukova dumka», Kiiv 1981]; В.Маслюк, *Латиномовні поетики і риторики XVII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, Наукова думка, Київ 1983 [Maslúk Vitalij Petrovič, *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII st. ta ih rol' u rozvitku teorii literaturi na Ukraini*, Naukova dumka, Kiiv 1983]; Білецький Л., *Основи української літературно-наукової критики*, Київ 1998, s. 55-70; Григорій Сивокінь, *Давні українські поетики, друге видання, з додатками*, «Акта», Харків 2001 [Grigorij Sivokin', *Davni ukrainski poetiki, druge vidanná, z dodatkami*, «Акта», Harkiv 2001].

⁴⁴ М.Довгалецький, *Поетика (Сад поетичний)*. Переклад та примітки Віталій Петрович Маслюк, «Мистецтво», Київ 1973, s. 324-325 [Dovgalevs'kij M., *Poetika (Sad poetičnij)*, pereklad ta primіtki Vitalij Petrovič Maslúk, Mistectvo, Kiiv 1973, tj. M. Dowgalewski, *Poetyka (Ogród poetycki)*, Kijów 1973]. Tamże przekład wiersza z łaciny, którego dokonał Vitalij Petrovič Maslúk.

⁴⁵ Dovgalevs'kij M., *Poetika...*, op. cit., s. 79.

⁴⁶ Ibidem, s. 201.

utworu złośliwego, napisanego w złej intencji), księga II⁴⁷. Autor tej poetyki uważał, że wiele utworów poety nosi charakter epody (np. księga pt. *Epody*, oda 1)⁴⁸. Czasem poeta opisywał muzyczne instrumenty, które sprzyjają śpiewowi (np. księga I, oda 27)⁴⁹, wyprowadzał pogląd z ogólnie znanego sądu (księga II, oda 7)⁵⁰, pisał o momencie twórczego natchnienia – „wyniosły do niebios i nie wie, gdzie on, że mówi, że widzi” (księga II, oda 5)⁵¹, używał takich chwytów retorycznych, jak: prozopopeja, upodobnienie i przeciwnie – odpodobnienie, tj. utrata podobieństwa, zgubienie podobieństwa (ks. V, oda 231)⁵² oraz innych.

Zdaniem Mytrofana Dowgalewskiego, zwrot (powrót) do klasycznej liryki Macieja Kazimierza Sarbiewskiego zaowocował dobrymi rezultatami, bo owa liryka uczy jasności obrazowego myślenia, rygorystycznej dyscypliny wiersza, dojrzałej kultury „rysowania słowem”, „orkiestracji dźwięku” poetyckiej myśli. Dowgalewski stawiał jego utwory w jednym rzędzie z cytowanymi wierszami Hezjoda (VIII/VII w. przed Chr.), Wergiliusza (70-19 przed Chr.), Katullusa (ok. 84-54 przed Chr.), Owidiusza (43 przed Chr. – 18 po Chr.), Klaudianisa (ok. 375 – po 404 po Chr.), Marcjalisa (ok. 40 – ok. 104 po Chr.), Jana Kochanowskiego (1530-1584), Samuela Twardowskiego (przed 1600-1655), Rafała Zaborowskiego (1677-1747), Daniela Bratkowskiego (lata 30. lub lata 40. XVII w. – 1702)⁵³, Stefana Jaworskiego (1658-1722).

Maciej Kazimierz Sarbiewski jako wykładowca zostawił po sobie liczne teoretyczne prace, w szczególności teksty pt. *De acuto et arguto...* (*O poincie i dowcipie...*), *De perfecta poesi* (*O poezji doskonałej*) i *Praecepta poetica* (*Wykłady poetyki*), których zasady oparł na swojej własnej artystycznej praktyce.

Wielką rolę w upowszechnieniu teorii konceptyzmu odegrała praca pt. *De acuto et arguto liber unicus sive Seneca et Martialis* (*O poincie i dowcipie jedna księga, czyli Seneka i Marcjalis*), napisana w latach 1619-1620 w Połocku i odczytana jesienią 1623 r. w Rzymie. Bogumiła Otwinowska uważa, że tę pracę Sarbiewski napisał w 1627 r.⁵⁴, ponadto twierdzi, że praca poety pt. *De acuto et arguto* pojawiła się wcześniej, niż traktaty Baltazara Gracjana (1601-1658) i Emanuela Tesauro (1592-1675). W przywoływanym traktacie polski teoretyk zwracał uwagę

---

⁴⁷ Ibidem, s. 202.

⁴⁸ Ibidem, s. 203.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, s. 204.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, s. 205.

⁵³ Vide: Daniel Bratkowski, *Świat po części przejrany*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2011, s. 315. To edycja krytyczna wydanego w 1697 r. zbioru fraszek tegoż autora (zm. 1702), zwolennika oderwania Ukrainy od państwa polsko-litewskiego. Jego zbiór fraszek oparty jest o regułę *varietes*, genologicznie podstawą był tu epigramat.

⁵⁴ B. Otwinowska, „*Consors discordia*” Sarbiewskiego w teorii konceptyzmu, „Pamiętnik Literacki”, r.: 1968, nr 3, s. 81-110.

na to, że dawni filozofowie nie badali dowcipu, którego sens polega na wytwornym połączeniu i harmonijnym zestawieniu dwóch lub trzech pojęć dalekich od siebie, połączonych jednak aktem rozumu.

W dawnych poetykach ukraińskich koncept, dowcip, ostrość i ścisłość wypowiedzi (łac. *conceptus, acumen, argutum, acutum, argutiae*) zaliczały się do rodzaju epigramów i poezji 'kuriozalnej' (osobliwości poetyckiej). Mykoła Pietrow, analizując fragmenty poetyki z 1720 r.⁵⁵) zwrócił uwagę na to, że przedstawienie teorii poezji zaczyna się tu od objaśnienia konceptów (*acumina*)⁵⁶. Józef Lipiacki [Lipacki] (XVIII w.), nauczyciel poetyki, wykładowca Kolegium Czernihowskiego, swoją poetykę (z 1735 r.) zaczyna od rozdziału pt. *De conceptu (O koncepcie)*, w którym za cechy określające poezję uważał 1) koncept śpiewany oraz 2) celność wyrażenia, charakterystyczne dla wszystkich literackich rodzajów i gatunków, ponieważ „poetycki wymysł, dowcip, figury i ścieżki są dusza poezji” (łac. *fictionis, acumen et tropicae locutionis sunt anima poëseos [poesis]*)⁵⁷. Mytrofan Dowgalewski w *Ogrodzie poetyckim (Hortus poëticus)*, objaśniając przeznaczenie poezji, opierał się na poglądzie znanym z poetyki pt. *Fons Castalius (Źródło Kastalskie)* z 1685 r., zgodnie z którą „zadanie poezji i poetów jest potrójne – pouczać, poruszyć i zachwycić” (łac. *docere, movere et delectare*)⁵⁸. Poeta „przynosi rozkosz wtedy, kiedy swoim wierszom dodaje ostrości lub dowcipnego

---

⁵⁵ Rękopis Kijowsko-Michajłowski Złotowierchowego monasteru [Złotogórnego klasztoru św. Michała w Kijowie], № 1721.

⁵⁶ **Петровъ** Николай, *О словесныхъ наукахъ и литературныхъ занятіяхъ въ Киевской академіи отъ начала ея до преобразования въ 1819 году*, „Труды Киевской духовной академіи”, 1866, т. 2 (май-августъ), с. 305-330; 1866, т. 3 (сентябрь-декабрь), с. 343-388; 1868, т.1 (январь-мартъ), с. 465-525 [Petrov" Nikolaj, *O slovesnyh" naukah" i literaturnykh" zanatiakh" v" Kievskoj akademii ot" načala eja do preobrazovanija v" 1819 godu*, „Trudy Kievskoj duhovnoj akademii”, g. 1866, t. 2 (maj-avgust'), s. 305-330; g. 1866, t. 3 (sentabr'-dekabr'), s. 343-388; g. 1868, t. 1 (janvar'-mart'), s. 465-525, tj. Pietrow Mikołaj, *O naukach językowych i zajęciach literaturoznawczych w Akademii Kijowskiej od jej początków do przekształcenia w 1819 roku*, „Prace Kijowskiej Akademii Teologicznej”, t.: 1866, t. 2 (maj-sierpień), s. 305-330; t. 1866, t. 3 (wrzesień-grudzień), s. 343-388; t. 1868, t. 1 (styczeń-marzec), s. 465-525]. Tu: idem, ibidem, t.: 1866, t. 3(11), s. 343.

⁵⁷ Maslûk Vitalij Petrovič, *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII st. ta ih rol' u rozvitku teorii literaturi na Ukraïni*, Naukova dumka, Kiiw 1983, s. 64 cytuje następującą pozycję: *Sunabula erudite in qua ars vel scientia Rhetorices...* J. Lipackiego, jakoby znajdującą się w Oddziale Rękopisów Lwowskiej Biblioteki imienia Bazylego Stefanyka, sygnatura NAN Ukrainy, archiwum bazylianów, [f.150], spr. № 747, 223 ark. (strona). Cytat za: В.П. Маслюк, *Латиномовні поетики і риторіки XVII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, Kiev, 1983, с. 64. Jednak na prośbę redakcji „Religious and Sacred Poetry” sprawdzono rzecz na miejscu w Bibliotece Stefanyka we Lwowie i ani wzmiankowanego dzieła ani cytowanego fragmentu nie znaleziono (weryfikacja negatywna).

⁵⁸ Сивокінь Григорій, *Давні українські поетики, друге видання, з додатками*, «Акта», Харків 2001, с. 78 [Sivokin' Grigorij, *Davni ukraiński poetiki, drugie vidannâ, z dodatkami*, «Aktâ», Harkiv 2001, s. 78].

konceptu, który jest duszą poezji” (łac. *delectat poëta tunc, cum adhibet suis versibus acum et conceptum ingeniosum, quae sunt anima poëseos*)⁵⁹.

Właśnie poprzez dowcip autor ujawnia bystrość swojego umysłu i wszechstronność (całkowitość, kompletność) spojrzenia na świat. Wszak jednolitość obejmuje wszystkie istoty oraz ich współzależność, wyprowadza owe istoty jedną z drugiej, łączy, rozdziela i zamienia miejscami. Dowcip, celność, ostrość wypowiedzi – czyli koncept, z włoskiego zwany *conchetto* (łac. *conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum*) – jest jedną z podstawowych właściwości estetyki i poetyki baroku. Teofan Prokopowicz twierdził na temat *conchetto*: „Dowcip, lub ostrość wypowiedzi powstaje wtedy, kiedy z przedstawienia wynika coś niespodziewanego dla słuchacza lub także coś przeciwnego oczekiwaniu” (łac. *Est igitur argutia sive acumen, cum ex rebus propositis aliquid eruitur auditori inexpectatum vel etiam expectationi contrarium*)⁶⁰. Podobne określenie konceptu proponował Maciej Kazimierz Sarbiewski w pracy *De acuto et arguto*: „Koncept – to wypowiedź, zawierająca połączenie jednolitego lub niejednolitego wyrażenia” (*Acutum est oratio continens affinitatem dissentanei et consentanei seu dicti concors Discordia seu discors concordia*)⁶¹.

Witalij Masluk twierdzi, że nauka o koncepcie Macieja Kazimierza Sarbiewskiego wpłynęła na tzw. dawne poetyki ukraińskie, w szczególności na Józefa Lipiackiego [Lipackiego], Mytrofana Dowgalewskiego i Teofana Prokopowicza⁶². Jednocześnie wskazuje na różnicę ujęć Mytrofana Dowgalewskiego i Macieja Kazimierza Sarbiewskiego. Dowgalewski uważał, że ostry i wytworny dowcip (łac. *acumen*) dzieli się na trzy rodzaje: 1) ostry i wytworny dowcip zgodny z naturą (*iuxta naturam acumen*), 2) ostry i wytworny dowcip przeciw naturze (*acumen contra naturam*), 3) ostry i wytworny dowcip na przekór naturze (*acumen praeter naturam*). Sarbiewski natomiast uważał taki podział za błędny, ponieważ koncept (*puenta, acumen, acutum, argutum*) być może tylko 1) albo zgodny z naturą rzeczy (łac. *iuxta naturam*) albo 2) przeciwny naturze rzeczy (*contra naturam*), przy czym łacińskiego terminu *conceptus* nie wykorzystywał⁶³.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden łaciński traktat autorstwa Macieja Kazimierza Sarbiewskiego pt. *De perfecta poesi sive Vergilius et Homerus (O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer)*. Oryginalny tytuł utworu nie zachował się, dlatego zrekonstruował go wydawca. Wznowione wydanie traktatu w opracowaniu Stanisława Skiminy i tłumaczeniu Mariana Plezi ukazało się we Wrocławiu

⁵⁹ Dovgalevs'kij M., *Poetika...*, op. cit., s. 41-42.

⁶⁰ Прокопович Ф., *Сочинения*, под ред. И.П.Еремина, Москва – Ленинград 1961, с. 324 [Prokopowicz F., *Sočineniâ*, pod red. I.P. Eremina, Moskwa – Leningrad 1961, s. 324, tj. Prokopowicz F. (Teofan, Teofan), *Dziela*, pod red. I.P. Eremina, Moskwa-Leningrad 1961, s. 324].

⁶¹ M.K. Sarbiewski M.K., *Wykłady poetyki (Praecepta poëtica)*, Wrocław-Kraków 1958, s. 5.

⁶² Maslúk V.P., *Latinomovni poetiki i ritoriki...*, op. cit., s. 36 i 163.

⁶³ Ibidem, s. 163.

w 1954 r.⁶⁴. Traktat zaczyna się rozdziałem o definicji oraz klasyfikacji poezji. Sarbiewski określa istotę twórczości poetyckiej, jej cel i przeznaczenie, miejsce poezji w systemie sztuk, formę i strukturę literackiego utworu poetyckiego. Zgodnie z Arystotelesowską teorią *mimesis*, autor określił poezję jak sztukę, która za pomocą słowa naśladuje prawdę o przedmiocie. To była definicja stereotypowa, bardzo charakterystyczna dla większości kursów poetyki z epoki renesansu i późniejszego czasu (XVII-XVIII ww.)⁶⁵. Sarbiewski zinterpretował ją dość oryginalnie: poeta naśladuje nie pojedyncze przedmioty i zjawiska realnego świata, ale naturalny lub nawet „boski” proces wszechświata w całości. Rzeczywistość ‘realna’ dla niego jest tylko punktem wyjścia, z którego wychodzi twórca, kiedy przez analogię kreuje nową realność w poezji, tj. kiedy w utworze literackim daje nowy, artystyczny wyraz świata (naśladowanie procesu tworzenia natury, a nie naśladowanie przedmiotów natury). W strukturze świata poetyckiego pojedyncze, konkretne obrazy otrzymują ogólne formy, stają się ideałem. Poeta jest niczym bóg (demiurg), który tworzy swój utwór i w tym akcie twórczości rodzi nowy świat.

W traktacie Sarbiewski przeprowadził paralelne porównanie pomiędzy twórczością Homera i Wergiliusza, przy czym uczynił to jeszcze w poetyce Juliusza Cezara Skaligiera. Traktat Macieja Kazimierza Sarbiewskiego dotyczył prestiżowego gatunku poetyckiego – epepei (w nowoczesnym rozumieniu), ponadto podawał ‘przepisy’ i przedstawiał praktyczne rady na temat pisowni łacińskich wierszy, co wówczas było jednym z celów nauki szkolnej. Traktat również wyjaśniał pewne założenia teorii poezji, np. to, że poeta jest autorem kreatywnym, uczonym-artystą (*artifex doctus*), a poezja tworzy szczególny świat, doskonalszy, niż codzienna rzeczywistość⁶⁶.

Teofan Prokopowicz w podręczniku pt. *De arte poetica libri III*⁶⁷ z 1705 r., podobnie jak Sarbiewski, napisał o tożsamości poezji epickiej oraz epepei. Prokopowicz uznał, że przedmiotem epepei są „ofiary cesarzy, wodzów i wojny smutne” (łac. *res gestae regumque ducumque et trista bella*)⁶⁸ i przywołał przekład z *Eneidy* Wergiliusza. Podobne objaśnienie epepei spotykamy w poetyce kijowskiej pt. *Lyra*

⁶⁴ Sarbiewski M.K., *O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer*, przekład M. Plezia, oprac. S.Skimina, Wrocław 1954.

⁶⁵ Резановъ В.И., *До історії боротьби літературних стилів (Поетика Ренссансу на терени України та Росії)*, "Записки Ниженского інституту соціального виховання" р.: 1931, Книга XI, с. 34-35 [Rezanol' V.I., *Do istorii borol'bi literatunih styliv (Poëtika Renssansu na tereni Ukraïni ta Rosii)*, „Zapiski Niženskogo institutu sociálnogo vihovannâ”, r.: 1931, Kniga XI, s. 34-35, tj. W.I.Riezanow, *Z historii walki stylów literackich (Poetyka renesansu na terenie Ukrainy i Rosji)*, „Zapiski Niżeńskiego Instytutu Wychowania Społecznego”, r. 1931, Księga XI, s. 34-35].

⁶⁶ Samowska E., *Teoria poezji M.K. Sarbiewskiego* [w:] *Studia z teorii i historii poezji*, Wrocław 1967, s. 37.

⁶⁷ Teofan Prokopowicz, *De arte poetica libri tres ad usum et institutionem studiosae juventutis Roxolanae, dictati Kijoviae in orthodoxa Academia Mohyleana, anno Domini 1705*.

⁶⁸ Прокоповичъ Ф., *Сочинения...*, op. cit., c. 273 [Prokopovič F., *Sočineniâ*, op. cit., c. 273].

variis (...) chordis instructa (1696)⁶⁹: „Epopiea – to piękne naśladowanie wybitnego zdarzenia, wyrażone uczuciowo pieśnią heksametru w formie opowieści w celu wywołania miłości lub pragnienia cnoty” (*Epopiea est imitatio illustris illustrium actionum carmine hexametro per narrationem ad amorem vel desiderium virtutis excitandum expressa*)⁷⁰. Taką definicję zapożyczył Mytrofan Dowgalewski i przywołał ją w *Ogrodzie poetyckim* (*Hortus poëticus*) w 1737 r.⁷¹.

Polski uczony nie trzymał się szkolnych schematów prezentacji świata przedstawionego i struktury utworów, według zastanych, ustalonych wzorców. Sarbiewski wyszedł z ogólnych założeń: wyjaśniał naturę poezji i jej miejsce pośród nauk i sztuk, opisywał proces twórczy, podziały poezji oraz jej kryteria. Począwszy od księgi II, przeszedł do kwestii kompozycji i epickiej inwencji oraz proporcji materiału w fabule. Sarbiewski na pierwszym miejscu stawiał tu problem fikcji i fabuły. W księdze VI poruszył problem poezji alegorycznej. W dwóch następnych księgach (VII i VIII) autor prowadził dyskurs o środkach oddziaływania poezji na czytelnika. Tylko w ostatniej, IX księdze, dotknął innych problemów poetyckiej twórczości: rozważał kwestie tragedii, komedii, stylizacji (naśladownictwa), satyry, małych poetyckich form, w szczególności zagadnienia poezji lirycznej i bukolicznej.

Kategorię doskonałości dzieła sztuki Sarbiewski związał z eposem, bo epos (epika) w hierarchii rodzajów literackich sytuuje się ponad dramatem i liryką. Źródłem doskonałości eposu jest obecność fikcji, naśladowanie „obrazów” rzeczy, akcji, zdarzeń. Autor traktatu wyrzucił epigram z poezji, bo poezja cechuje się uczuciowością, emocjonalnością. Pojęcie *mimesis* stało się podstawą teorii epiki w twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego. Według jego poglądu, poezja jest sztuką, która naśladuje byt (życie) w materii słowa, lecz przedstawia ów byt nie takim, jakim on jest w rzeczywistości, ale takim, jakim mógłby być, jakim mógłby zaistnieć z punktu widzenia prawdopodobieństwa albo w przeszłości albo przyszłości. Owa definicja została wyprowadzona z przesłanek poetyki Arystotelesa i była bardzo charakterystyczna dla renesansowej koncepcji poezji.

Rzeczy, które poeta ‘ożywia’, tchnąc w owe rzeczy życie, oczywiście nie są całkowicie realne, one „rodzą się” poprzez fikcję. Tylko poeta ma przywilej mówienia o rzeczach nierealnych, niebytych, jako o prawdopodobnie istniejących faktycznie. Poeta nawet może twierdzić, że owe rzeczy istnieją naprawdę i przy

---

⁶⁹ „...*Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s. Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa...*”.

⁷⁰ *Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s. Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa anno quo Deus e superis verbum pax bona locutus* (1696). Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, f. 501, II/1719, ark. (fol.) 36.

⁷¹ Довгалевський М., *Поетика...*, op. cit., c. 173 [Dovgalevs'kij M., *Poetika...*, op. cit., s. 173].

tym my mu wierzymy jako czytelnicy. Nierealność obiektów skonstruowanych przez poetycką fikcję wcale nie umniejsza ich znaczenia.

Łacińskie wykłady Macieja Kazimierza Sarbiewskiego *Praecepta poetica* (*Przepisy poetyki*) wydano w opracowaniu Stanisława Skiminy we Wrocławiu w 1958 r., pod tytułem *Wykłady poetyki*⁷². Zarówno w wykładach, jak i traktacie pt. *De acuto et arguto* uczoney pokazał nową w owym czasie teorię barokowego konceptyzmu, w której sens poezji tworzą paradoks i pointa, albo poetycka niespodzianka (*acutum*), przy czym konstruuje się ów paradoks na zasadzie „odpowiedniej niezgodności” albo „nieodpowiedniej zgodności” (łac. *concordia discors, discordia concors*), wykorzystując otwarcie wzajemny związek sprzecznych elementów (sprzeczności) ukryty w pozornej zgodności. Ukazanie dysharmoniczności i dziwności, ukrytych w rzeczach i przedstawionych przy pomocy języka staje się celem i zadaniem artysty malarza, który powinien w delikatny sposób przedstawić ów paradoks. Teoria Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, nieopublikowana za życia autora, tylko obecna w korespondencji, prawdopodobnie wpłynęła na poglądy Baltazara Gracjana, wybitnego teoretyka konceptyzmu.

Włodzimierz Riezanow w Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie w jednym z działów pod № 1446 znalazł rękopis dawnej poetyki⁷³. Właśnie z tej poetyki, zdaniem badacza, zapożyczano niektóre założenia teoretyczne dla anonimowego wykładu pt. *Poetica practica anno Domini 1648* (*Praktyczna poetyka roku Pańskiego 1648*)⁷⁴.

Ryszard Łużny w pracy pt. *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska* zaproponował analizę poetyckich traktatów stworzonych w Akademii Kijowsko-Mohylańskiej: Teofana Prokopowicza, Ławrientija Gorki (Wawrzyńca Górki), Mytrofana Dowgalewskiego, Jerzego Koniskiego, anonimowych poetyk z lat 1637, 1685, 1686, 1689-1690, 1696. Łużny zwrócił uwagę na ich treściwość i oryginalność, wskazał na znaczenie w rozwoju estetycznoliterackiej myśli w Polsce i na Ukrainie, stwierdził obecność polskiego materiału dla ilustracji założeń z zakresu poetyki w tychże pracach, zauważył krytyczny stosunek owych poetyk do polsko-łacińskiej literatury i tradycji kaznodziejskiej. Łużny krytycznie odniósł się do ujęć poetyki Teofana Prokopowicza dokonanych przez Tadeusza Młodzianowskiego. R.Łużny, analizując podręcznik teorii poezji Simieona Połockiego z 1646 r., doszedł do wniosku, że został ów podręcznik napisany pod wpływem traktatu Macieja Kazimierza Sarbiewskiego pt. *De perfecta poesi*⁷⁵.

---

⁷² M.K.Sarbiewski, *Wykłady poetyki (Praecepta poetica)*, Wrocław-Kraków 1958.

⁷³ Резановъ В.И., *Къ исторіи русскої драмы. Поэтика М.-К. Сарбевскогo...* op. cit. [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo...*, op. cit.].

⁷⁴ *Ibidem*, s. 302.

⁷⁵ R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 38.

Traktat pt. *Praecepta poetica* rozpoczyna się od ogólnego ukazania zagadnień poetyki. Rozdziały od trzeciego do szóstego przedstawiają opis jezuickiej sceny szkolnej, są nawet wyposażone w rysunki techniczne, w których nieraz napotykaemy na odwołania się do podobnych wzorów istniejących w nowożytnym Rzymie (chodzi o teatr rzymskiego kolegium jezuickiego). Z rysunków technicznych można wnioskować o technicznej stronie jezuickiego teatru szkolnego w ogóle, a w szczególności o jezuickiej Akademii Wileńskiej, gdzie Maciej Kazimierz Sarbiewski wykładał poetykę w trakcie specjalnego kursu. Z owych opisów można sobie wyrobić pojęcie o organizacji szkolnej sceny w placówkach oświatowych, na które wpłynął szkolny teatr jezuicki, np. w dawnych akademiach duchownych i seminariach na wschodnich obszarach ówczesnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (tj. dzisiejszej Ukrainie), poczynając od Akademii Kijowsko-Mohylańskiej w XVII w.

W rozdziale pierwszym księgi IX autor zdefiniował tragedię, przy czym Sarbiewski nie zadowolił się określeniami, zaproponowanymi przez Jakuba Pontanę, preferował formułę Arystotelesa: o ile komedia cechuje się komicznością (jest zabawna, wzbudza śmiech), o tyle tragedia cechuje się tym, że wzbudza cierpienie i strach (przerażenie).

Podobnie jak Sarbiewski, sens tragedii wyjaśniał autor poetyki *Fons Castalius* z 1685 r. (*Fons Castalius in duplices divisus solutam scilicet et ligatam orationem Kijovo-Mohilaeanis musis consecratus felici auspicio emanavit anno Domini 1685*): „Tragedia – to poezja dramatyczna, która przedstawia szlachetnych [wybitnych, dobrze urodzonych] ludzi przy pomocy osób działających [действующих лиц] nieszczęście i biedy ludziom znane, żeby wywołać u słuchaczy współczucie lub nienawiść” („Tragoedia est poësis dramatica virorum illustrium per agentes personas exprimens calamitates et miserias, ut excitet in audientibus vel commiserationem vel indignationem”)⁷⁶. Analogiczne do Sarbiewskiego objaśnienie mamy w podręczniku pt. *De arte poëtica libri III* z 1705 r.⁷⁷ Teofana Prokopowicza: „Tragedia – to utwór poetycki, który naśladuje w akcji i języku osób ważne zdarzenia [dotyczące] wybitnych ludzi i przede wszystkim zmiany [zwroty] ich losu i nieszczęście”⁷⁸.

W drugim rozdziale chodzi o punkty, którymi komedia odróżnia się od tragedii, i tu u Macieja Kazimierza Sarbiewskiego dostrzec można wpływy Jakuba Pontany. Tragedia i komedia różnią się między sobą, oczywiście, pod wieloma względami (osoby, język, nastrój, rozwiązanie konfliktu, chór, temat). W komedii

---

⁷⁶ *Fons Castalius in duplices divisus solutam scilicet et ligatam orationem Kijovo-Mohilaeanis musis consecratus felici auspicio emanavit anno Domini 1685* – Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, sygn. 656 / 446, ark. 62.

⁷⁷ *De arte poetica libri tres ad usum et institutionem studiosae juventutis Roxolanae, dictati Kijoviae in orthodoxa Academia Mohyleana, anno Domini 1705*.

⁷⁸ Прокопович Ф., *Сочинения*, под ред. И.П.Еремина, Москва – Ленинград, 1961, с. 313.

pojawiają się lekkomyślne charaktery, komiczne osoby, postaci prostoduszne. W komedii obecne są słowa zwyczajne, powszechnie używane, kolokwializmy, właściwe bliskiej, przyjacielskiej rozmowie. W komedii panuje inny nastrój uczuciowy (nadzieja, radość, lekka boleść). Rozwiązanie konfliktu w tragedii i w komedii jest odmienne. W tragedii mamy do czynienia z nieszczęśliwym rozwiązaniem pośród wielkich wartości, w komedii – pojawia się szczęśliwe rozwiązanie pośród okoliczności nieprzychylnych. W tragedii pojawia się chór, którego brak w przypadku komedii. Tragedia od komedii różni się także rekwizytami sceny, maszynami teatralnymi⁷⁹. Podobne jak u Sarbiewskiego, wymogi dla komedii znajdujemy w w poetyce kijowskiej pt. *Lira variis (...) chordis instructa* z 1696 r., gdzie napisano: „Komedia jest poezją dramatyczną, naśladowującą niskie i osobiste działania nie bez uroku i humoru” (*Comoedia est poësis dramatica humilium ac privatorum actionum non sine lepore et facetiis imitans*)⁸⁰. Teofan Prokopowicz, jak i Sarbiewski, w podręczniku pt. *De arte poëtica libri III* z 1705 r. napisał, że komedia z humorem i ostrością przedstawia w działaniu, jak i w języku osób, społeczne i osobiste czynności prostego ludu dla nauczania w życiu i szczególnie dla osądzenia nałogów ludzi⁸¹.

Wykładając kwestię poezji dramatycznej, Maciej Kazimierz Sarbiewski zadawał pytania o strukturę dramatu, jej części, ich znaczenie, akty i sceny, wyrażając pewne obserwacje na ich temat. W tej części swojej poetyki Sarbiewski obficie korzystał z poetyki Jakuba Pontany, z którą łączyło go niemało tekstowych zbieżności. Zapożyczone fragmenty tekstu zostały często przepisane czysto mechanicznie, dosłownie z pierwowzoru. Tym tylko można wyjaśnić obecność zwrotu: „sequitur prothasis prima pars fabulae”, zamiast „secunda”. Tu autor poetyki przepisał wprost formułę Jakuba Pontany, bez odpowiedniej zmiany w tekście łacińskim. Zapożyczenia Sarbiewskiego zaczerpnięte z dzieł J. Pontany zajmują ważne miejsce w kijowskich poetykach z końca siedemnastego i pierwszej połowy osiemnastego wieku, tj. chodzi o następujące dzieła: *Fons Castalius* (1685), *Rosa inter spinas* (1686), *Gedrus Apollinis* (1702), *De arte poëtica libri III* (1705) Teofana Prokopowicza, ponadto *Hortus poëticus* Mytrofana Dowgalewskiego (1737) oraz inne.

Wracając do analizy tekstu poetyki Sarbiewskiego, należy stwierdzić, że w rozdziale drugim autor wskazał na punkty, którymi komedia odróżnia się od

---

⁷⁹ Резановъ В.И., *Къ исторіи русскої драмы. Поэтика М.-К.Сарбевскаго...* op. cit., s.11-13 [Rezanov" VI., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo...*, op. cit, s.11-13].

⁸⁰ *Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s. Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa anno quo Deus e superis verbum pax bona locutus* (1696), Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, f. 501 П/1719, fol. (ark.) 47.

⁸¹ „Дурныхъ человеческихъ привычекъ”, vide: Прокоповичъ Ф., *Сочинения*, op. cit., s. 313 [Prokopovič F., *Sočineniâ*, op. cit., s. 313].

tragedii. W tej kwestii pogląd Macieja Kazimierza Sarbiewskiego był również zależny od poglądu Jakuba Pontany. W zapożyczonym, wolnym tłumaczeniu na język polski, czytamy w tekście następujące tezy:

„1. Komedia i tragedia odróżniają się od siebie założeniem. Założenie tragedii jest bardziej wzniosłe, zawiera w sobie działania smutne, wprowadzające grozę, np. boleść, nieszczęście, ruiny, mordy, przy tym [tragedia] jest głośnie i ma społeczny wymiar, [natomiast] założenia komedii biorą się z mieszczańskiego życia, [komedia] zawiera w sobie zwyczajne działania o statusie prywatnym.

2. [Tragedia i komedia] Odróżniają się [od siebie] prawdopodobieństwem fabuły. W komedii całe założenie jest wymyślone, dlatego Skalgier (księga 1) uważał ją za najdoskonalszą ze wszystkich poetyckich utworów. W tragedii zaś czasem sens może być, według Pontany, także całkowicie wymyślony, a według Arystotelesa, zapożyczony z historii”⁸².

Maciej Kazimierz Sarbiewski w tym punkcie także preferował pogląd Arystotelesa na temat różnic pomiędzy tragedią a komedią.

„3. Odróżniają się przedstawionymi charakterami. Tragedia oddaje charaktery trudne i złożone, komedia – lekkomyślne, a w starożytności – nieprzyzwoite.

4. [Odróżniają się] Postaciami. Postacie komiczne to prości ludzie, ‘przyczemione srebro’, mieszczenie; [postacie] tragiczne [to ludzie] znaczniejsi, jak władcy, wielmoże, wodzowie.

5. Odróżniają się założeniem języka, który umożliwia jasne rozpoznanie nastroju ducha: kto i co np. pragnie lub [czego] nie pragnie, co rozumie lub czego nie rozumie, czemu przeczy lub co twierdzi. W tragedii język jest poważny, wzniosły, mocny, w komedii – język jest ludowy, niski.

6. Odróżniają się językiem. W komedii słowa są zwyczajne, powszechnie używane, codzienne (kolokwialne), charakterystyczne dla bliskiej, przyjacielskiej rozmowy; w tragedii, na odwrót, język królewski, pełen szacunku, majestatyczny, słowa wytworne, wyniosłe, pełnodźwięczne.

7. Odróżniają się nastrojem uczuć. W komedii występują niższe i opanowane nastroje, jak nadzieja, radość, lekka boleść. W tragedii nastroje są wzniosłe i ciężkie, jak strach, ubolewanie, czasem pasja”⁸³.

Dalej Maciej Kazimierz Sarbiewski napisał o różnicach pomiędzy tragedią a komedią:

„8. Odróżniają się rozwiązaniem, które w większym stopniu jest przeciwstawne: w tragedii nieszczęśliwe pośród wielkości, w komedii – szczęśliwe w nieprzydatności. Ale prostoduszni teoretycy błędnie będą uważać to za istotną różnicę, dlatego że czasem możliwe jest [inne] zrozumienie słów

---

⁸² Cyt. za: Резановъ В.И., *Къ исторіи руской драмы. Поэтика М.-К. Сарбевскаго...* op. cit., c.10 [Rezanov" VI., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo...*, op. cit, s.10]. Tu i poniżej tłumaczenie tekstu z języka rosyjskiego na język polski – autora niniejszego artykułu (z zasadniczymi poprawkami redakcji). Nie korzystano z oryginalnego tekstu łacińskiego, autorstwa Sarbiewskiego. Tłumaczenie na język polski zapośredniczone przez język rosyjski z powodu braku dostępu autora do tekstu oryginału (przyr. red.).

⁸³ Резановъ В.И., *Къ исторіи руской драмы. Поэтика М.-К. Сарбевскаго...* op. cit., c.10-11 [Rezanov" VI., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo...*, op. cit, s. 10-11].

Arystotelesa, i jak po prostu mówi Pontano, tragedia może mieć pomyślne rozwiązanie, ale przy obecności grozy, a komedia – [może mieć rozwiązanie] niepomyślne, ale niepozabawione pocieszności.

9. Odróżniają się chórem. Kiedyś chór dozwolony był w komedii, jak zaznacza Horacy, lecz ponieważ [chór] pozwalał sobie na aroganckie wybryki, dopuszczał się obmowy pod adresem osób prywatnych, więc za to został zlikwidowany [w komedii]...

10. Odróżniają się rekwizytami sceny...

11. Odróżniają się maszynami teatralnymi. W komedii w ogóle stosuje się maszyny, lecz jest ich niedużo i są proste, a w tragedii – jest ich wiele i są złożone, celem ukazania działań. Przy tym jednak trzeba uważnie wystrzegać się dziecięcych błędów i tego, aby, jak wyraził się Horacy, »Nie zabijała dzieci przed ludem Medea«⁸⁴.

Wykładając naukę o poezji dramatycznej, Maciej Kazimierz Sarbiewski zadał pytanie o strukturę dramatu, jej części oraz ich znaczenie, o akty i sceny, wyrażając na ww. tematy pewne własne spostrzeżenia.

„Części komedii i tragedii oraz akty, w tym samym miejscu i o nich. Pierwsza część komedii to jest *prologos* lub zwrot ku widzom przed początkiem sztuki, w którym [to prologu] poeta mówi o sobie lub usprawiedliwia się. Dalej idzie *protasis*, pierwsza (druga) część sztuki, która wyklada sedno sprawy bez ujawnienia decyzji, by od tego bycia nieznanym wzrosło zainteresowanie. Trzecią część stanowi *epistasis* – rozwój tego, co zawarto w *protasis*, powstawanie lub narastanie napięcia, bałaganu i zamieszania. Czwarta – *katastasis* – to momenty największego napięcia dramatyizmu. Piąta część to *katastrofa*: w finale sztuki zwrot okoliczności do najlepszej lub dalszy rozwój zamieszania i niespodziewany, pomyślny rezultat»⁸⁵.

W tej części poetyki Maciej Kazimierz Sarbiewski ponownie wiele zapożyczył z poetyki Jakuba Pontano, z którą tu istnieje niemało tekstowych zbieżności. Zapożyczenia są oczywiste, fragmenty tekstu często przepisane są mechanicznie, dosłownym przepisaniem można objaśnić genezę sformułowania: *sequitur prothasis prima pars fabulae* zamiast *secunda*. Sarbiewski powtórzył tu formułę Jakuba Pontano.

Ważną częścią poetyki Sarbiewskiego było techniczne wyposażenie sceny szkolnego teatru jezuickiego z dołączeniem rysunków technicznych, przy czym opisano tu szczegóły sztuki oświetlenia sceny, umeblowania, dekoracji itp.

Podsumowując, można twierdzić, że w siedemnastym wieku i na początku wieku osiemnastego na Ukrainie, Litwie i w Polsce przeważała tendencja barokowa, powiązana z wpływami klasycznymi (starożytnymi). Trzeba zrozumieć podział owej konwencji na elementy barokowe i klasyczne (starożytne) i dostrzec fakt, że niektóre rysy klasycznej koncepcji poezji niewątpliwie cechują estetyczne poglądy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego – poetę epoki późnego renesansu i baroku. Przypomnijmy, że w tym samym czasie wschodnioeuropejski barok i ‘klasycyzm’ (nawiązywanie do klasycznych wzorców starożytnych) stanowią określone

---

⁸⁴ Ibidem, s. 11-13.

⁸⁵ Ibidem, s. 255.

uzupełnienie niedokończenia i braków poprzedniego okresu w kulturze (tj. renesansu), dlatego że jeszcze w siedemnastym wieku pełnią ważne funkcje charakterystyczne dla sztuki renesansu. Chodziło wtedy o zapoczątkowanie nowych i rozwój dotychczasowych form sztuki, stworzenie teoretycznych wykładów poetyki i retoryki odpowiadających ówczesnym potrzebom.

Utwory Macieja Kazimierza Sarbiewskiego przyczyniły się do rozwoju artystycznej myśli, teorii sztuki (teorii poezji) i kultury w wieku siedemnastym w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (ówczesnej Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego), tj. obecnie na ziemiach Białorusi, Litwy, Łotwy, Polski i Ukrainy, dzięki zapoczątkowaniu baroku jako stylu w sztuce i klasycznej metody teorii sztuki (przejętej z Arystotelesa). W twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego dostrzec można oryginalne odzwierciedlenie renesansu.

Maciej Kazimierz Sarbiewski tworzył w okresie przejściowym, trwającym od późnego renesansu do baroku. To wpłynęło na jego teoretyczne prace z zakresu teorii literatury i mitologii starożytnej, w niektórych z nich dominuje renesansowa teoria sztuki, jednak, ogólnie rzecz biorąc, na jego poglądy wpłynęły zarówno neoscholastyka, jak i barok zachodnieuropejski. Rozwijając zasady renesansowo-humanistycznej teorii sztuki, poeta i uczoney wykorzystywał retoryczne zasady scholastyczne odnośnie do argumentacji głoszonych przez siebie tez i przesunął główny akcent z reguł renesansowej poetyki na rzecz nowej, symbolicznej interpretacji sztuki.

Abstrakt (streszczenie) po polsku / Abstract (Summary) in Polish:

Celem artykułu było badanie utworów Macieja Kazimierza Sarbiewskiego uznanych za ogniwo w rozwoju estetyczno-artystycznej myśli oraz kultury w XVII w. i na początku XVIII w. na wschodnich ziemiach dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, tj. na terenie obecnej Ukrainy, z uwzględnieniem baroku jak stylu w sztuce i metody poetyki epoki klasycznej. Autor artykułu użył: 1) metodę analizy biograficznej (metodę genetyczną w interpretacji tekstu dla wskazania genezy literatury w faktografii, biografii twórcy), 2) analizę dokumentu historycznego (historiograficzną metodę analizy dokumentu), 3) metodę analizy porównawczej Paula de Mana, która w szczególności stanowiła metodologiczną podstawę badania.

Głównymi rezultatami analizy są niżej przedstawione wnioski. Sarbiewski kreował „obrazowość” metaforyczności w utworach w myśl zasad barokowego konceptyzmu i takich jego cech, jak: dowcip, celność, ostrość (*conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum*) Stosował również niespodziewane porównania, efektywne antytezy. Po analizie zapożyczeń z J. Pontany i J. C. Skaligiera w utworach Sarbiewskiego, autor artykułu wnioskuje, że w spuściźnie omawianego poety można odnaleźć modyfikację dzieł epoki renesansu, ślady syntezy neoscho-

lastyki i baroku. Klasyczne elementy, np. nauka o koncepcyźmie, łączą się z renesansowymi, w szczególności z konceptem boga-artysty malarza. W artykule wskazano także na elementy recepcji twórczości Sarbiewskiego przez autorów poetyk z ówczesnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej.

Rezultaty analizy są ograniczone do warstwy retorycznej organizacji tekstu, z uwzględnieniem środków stylistycznych, na przykład hiperbolizacji języka literackiego. Tekst jest przyczynkiem do dalszych badań nad wpływem myśli Sarbiewskiego we Wschodniej Europie. Pytania filozoficzne Sarbiewskiego pozostają w istocie poza obszarem badawczym autora artykułu.

Praktyczne znaczenie wyników badawczych polega na tym, że otrzymane rezultaty można wykorzystać w procesie dydaktycznym, przy opracowaniu kursów normatywnych i specjalistycznych, tworzeniu pomocy naukowych i podręczników z zakresu historii literatury polskiej, w szczególności literatury ukraińsko-polskiego pogranicza.

Nowa wartość rezultatów badania polega na tym, że praca jest pierwszą próbą badania recepcji twórczości M.K.Sarbiewskiego w tzw. staroukraińskich (staroruskich) poetykach XVII-XVIII w., generalizuje podstawowe kategorie dyskusji retorycznej, ustala związki między nimi. Przez ustalenie sfery pojęć zapewnia identyfikację badanego zjawiska. Twórczość Sarbiewskiego utwierdza tendencje barokowe w literaturze staroukraińsko-staropolskiego (rusko-polskiego) pogranicza XVII-XVIII w., chociaż owe tendencje barokowe mieszają się z wpływami klasycznymi. Poezja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, na równi z utworami Jana Kochanowskiego, Mikołaja Reja, Samuela Twardowskiego, była bardzo popularna na terenie obecnej Ukrainy. Jako materiał ilustracyjny poezja Sarbiewskiego figuruje w ówczesnych poetykach staroruskich (staroukraińskich podręcznikach poetyki) autorstwa profesorów Akademii Kijowsko-Mohylańskiej: Teofana Prokopowicza (1681-1736), Ławrientija Gorki [Laurentija Gorki, Wawrzyńca Górki] (ok. 1660-1737), Mytrofana Dowgalewskiego (XVIII w.), Jerzego Koniskiego (1717-1795), Gedeona Słonimskiego (ok. 1715-1772), Józefa Kononowicza-Gorbackiego (?-1653) oraz innych. Podobnie jak Sarbiewski, sens tragedii wyjaśniał autor poetyki *Fons Castalius* z 1685 r.

Słowa-klucze:

Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595-1640), Matthias Casimirus Sarbievius (1595-1640), Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595-1640), Casimir Britannicus (1595-1640), Mathias Casimirus Sarbiewski (1595-1640), Sarbievius (1595-1640), Casimir (1595-1640), poetyka, recepcja, barok, neoscholastyka, koncepcyźm (konceptualizm), koncept boga-artysty.

The Title in English:

Maciej Kazimierz Sarbiewski's Work and Its Reception in Old Ukrainian Poetics in the Seventeenth and Eighteenth Centuries

Abstract (Summary) in English /Abstrakt (streszczenie) po angielsku:

The aim of the article was to study the work of Maciej Kazimierz (Mathew Casimir) Sarbiewski as a representation of a link in the aesthetic and artistic development of the thought and culture in the 17th c. and at the beginning of the 18th in the eastern part of the former Polish–Lithuanian Commonwealth i.e. on the territory of the present-day Ukraine, with reference to baroque as a style in art and a method of classical poetics. The author applied: 1) a method of biographical analysis (interpreting the texts in order to point to their origin in the factography and biography of their author); 2) an analysis of the historical documents (a historiographic method of analyzing documents); 3) Paul de Man's method of comparative analysis, which provided the main methodological basis in this study.

Main results of the analysis. Sarbiewski created his metaphors as images following the principles of the baroque conceptism and its features such as: a wit, accuracy, sharpness (conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum). He also applied artistic metaphors, unexpected comparisons, impressive antitheses. Having analysed the borrowings from J. Pontana and J.C. Scaliger in Sarbiewski's works, the author of the article concludes that in Sarbiewski's heritage you can find modification of Renaissance works, some traces of neo-scholastic and baroque synthesis, but the classical elements are joined with the Renaissance ones, specially the concept of artist/painter as god the creator. The article also draws the reader's attention to some elements of the reception of Sarbiewski's work by the authors of the books of poetics coming from the eastern territories of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

The results of the analyses are limited to the rhetorical arrangement of the text, including artistic devices such as, for instance, hyperbolization of the literary language. The text is a contribution to further studies upon the influence of Sarbiewski's thought in Eastern Europe. The article does not address Sarbiewski's philosophical questions as, in fact, they remain beyond the area of research of the author.

Looked at from a practical point of view, the research results can be used for didactic processes, for preparing normative and specialized courses, for creating teaching materials and manuals of Polish literary history, particularly with reference to the literature of the Polish-Ukrainian borderland.

The novelty of the research consists in the fact that it is the first attempt to examine the reception of Sarbiewski's work in the so-called Old Ukrainian (Old

Russian) poetics of the 17 and 18th c. It establishes general and basic categories of the discussion on rhetoric and recognizes their mutual relations. By establishing the scope and sphere of the ideas discussed, it helps to identify the examined phenomenon. Sarbiewski's work confirms baroque tendencies in the Old Ukrainian and Old Polish (Russian-Polish) borderland of the 17th and 18th c, though these baroque trends are mixed with classical influences. Sarbiewski's poetry, along with the poems of Jan Kochanowski, Mikolaj Rej or Samuel Twardowski, was very popular on the territory of the present-day Ukraine. It provided reference material for theoreticql discussions of poetry and can be found quoted in the Old Russian poetics (Old Ukrainian manuals of poetics) written by the professors of Kiyev-Mohylev Academy: Teofan Prokopowicz (1681-1736), Laurentij Gorki (ca. 1660-1737), Mytrofan Dowgalewski (18th c.), Jerzy (George) Koniski (1717-1795), Gedeon Slonimski (ca. 1715-1772), Josef Kononowicz- Gorbacki (? – 1653) and others. Along with Sarbiewski, the sense of the tragedy was explained by the author of "Fons Castalius" - a book of poetics which appeared there in 1685 .

[English translation by sr Adelajda Sielepin CHR]

[English translation by sr Adelajda Sielepin CHR]

Key words:

Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595-1640), Matthias Casimirus Sarbievius (1595-1640), Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595-1640), Casimir Britannicus (1595-1640), Mathias Casimirus Sarbiewski (1595-1640), Sarbievius (1595-1640), Casimir (1595-1640), poetics, reception, baroque, neoscholasticism, conceptism, concept of god-artist.

Tytuł w języku rosyjskim / Title in Russian / Название на русском языке:

Творчество Мацея Казимежа Сарбевского и его рецепция в староукраинских поэтиках XVII–XVIII вв.

Abstract (Summary) in Russian / Abstrakt (Streszczenie) po rosyjsku / Резюме (Аннотация) по-русски:

Целью в статье является изучение произведений Мацея Казимежа Сарбевского, известных как этап развития художественно-эстетической мысли и культуры в XVII в. и в начале XVIII в. на восточных землях давней Речи Посполитой Двух Народов, т. е. на территории нынешней Украины, в укоренившемся барокко как стиле искусства и методе классической поэтики. Автор статьи использовал: 1) метод биографического анализа (генетический метод в интерпретации текста при определении литературного генезиса в

фактографии, биографии творца), 2) анализ исторических документов (историографический метод анализа документов), 3) метод сравнительного анализа Поля де Мана, – которые в совокупности составляют методологическую основу исследования.

Главными результатами анализа являются нижеследующие выводы. Сабревский внедрял метафорическую образность произведений в плоть бароккового концептизма и таких его составляющих характеристик, как острота (шутка), целостность, острота (*conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum*). Использовал также неожиданное сравнение, эффектную антитезу. Подводя итог анализу заимствований из Я. Понтана и Ю. Ц. Скалигера в произведениях Сарбевского, автор статьи делает вывод, что в наследии этого поэта можно обнаружить модификации творений ренессансной эпохи, следы синтеза неосхоластики и барокко, в то время как классические элементы (например, учение о концептизме) включают ренессансные приметы, в особенности связанные с концептом бога-творца-художника. В статье указаны также примеры рецепции творчества Сарбевского авторами поэтик в тогдашних восточных землях Речи Посполитой.

Результаты анализа ограничены уровнем риторической организации текста, гиперболизации литературного языка. Статья представляет перспективу дальнейшего изучения влияний Сарбевского в Восточной Европе. Философские вопросы, поставленные Сарбевским, остались вне поля зрения автора статьи.

Практическое значение выводов исследования состоит в том, что полученные результаты можно использовать в учебном процессе, при составлении общих и специальных курсов, пособий и учебников истории польской литературы, в частности литературы украинско-польского пограничья.

Новизна исследования. Статья является первым опытом изучения рецепции творчества М. К. Сарбевского в так называемых староукраинских (старорусских) поэтиках XVII-XVIII вв., выясняет основоположные категории риторических дискуссий, устанавливает связи между ними. Устанавливается комплекс понятий в определении изучаемого явления. Творчество Сарбевского утверждает барочные тенденции в литературе староукраинско-старопольского (русско-польского) пограничья XVII-XVIII вв., хотя эти тенденции переплетены с влияниями классицизма. Поэзия Мацея Казимежа Сарбевского, наравне с творениями Яна Кохановского, Миколая Рея, Самуила Твардовского, была очень популярной на территории нынешней Украины. Как иллюстративный материал, поэзия Сарбевского фигурирует в тогдашних старорусских поэтиках (староукраинских учебниках поэтики) авторства профессоров Киево-Могилянской академии: Феофана Прокоповича (1681-1736), Лаврентия Горки [Вавжинца Горки] (ок. 1660-1737), Митрофана Довгалевского (XVIII в.), Георгия Конисского (1717-1795), Гедеоны Слоним-

ского (ок. 1715-1772), Иосифа Кононовича-Горбацкого (?-1653) и др. Подобно Сарбевскому, смысл трагедии объяснял автор поэтики *Fons Castalius* в 1685 г.

[Перевод по-русски: Надежда Георгиевна Колошук]

Ключевые слова:

Мацей Казимеж Сарбевский (1595-1640), Матей Казимир Сарбевский (1595-1640), Сарбевий (1595-1640), поэтика, рецепция, барокко, неосхоластика, концептизм, концепт бога-художника

Bibliography / Bibliografia

Rękopisy i starodruki / Manuscripts and old prints

Fons Castalius in duplices divisus solutam scilicet et ligatam orationem Kijovo-Mohilaeans musis consecratus felici auspicio emanavit anno Domini 1685 – Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, sygn. 656 / 446, ark. 62.

Jaroszewicki Hilarion, «Cedrus Apollinis pharetrati Rossiaco Orphaeo ob bicomem extruendam cytharam bino poeseos ac rhetorices stylo instructam ad concessum perennis gloriae mentibus ac montibus instans in bicolli Kijovo-Mohileano Parnasso eresta et ad fluvium Borystenem Pegaseis fontibus irrigata anno 1702», rkps w kolekcji Narodowej Biblioteki Ukrainy, Instytut rękopisów, szyfr ДС/П 241. – 209 ark. [poetyka].

Jaroszewicki Hilarion, «Arbor Tulliana Jasinsciano», 1703, rkps w kolekcji Narodowej Biblioteki Ukrainy, Instytut rękopisów, szyfr ДС/П 243. – 338 ark. [poetyka].

“...*Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s. Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa anno quo Deus e superis verbum pax bona locutus...*” (1696), Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, f. 501, П/1719.

Rękopis № 1721, Kijowsko-Michajłowski Złatowierchowyy monaster [Złotogórny klasztor św. Michała w Kijowie].

Sunabula erudita in qua ars vel scientia Rhetorices... J. Lipacki, Oddział Rękopisów Lwowskiej Biblioteki imienia Bazylego Stefanyka, sygnatura NAN Ukrainy, archiwum bazylianów, [f. 150], spr. № 747.

Teofan Prokopowicz, *De arte poetica libri tres ad usum et institutionem studiosae iuventutis Roxolanae, dictati Kijoviae in orthodoxa Academia Mohyleana, anno Domini 1705.*

Wereszczyński Józef, *Droga pewna do prędszego i snadniejszego osadzenia w Ruskich krajach pustyni Królestwa polskiego, jako też względem drożniejszej obrony wszystkiego ukraińskiego położenia od nieprzyjaciół Krzyża świętego*, Kraków 1590.

Bibliografia podmiotowa / First Bibliography / First Literature

Sarbiewski M.K., *Casimir Britannicus. English translations, paraphrases, and emulations of the poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*, edited by Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, Modern Humanities Research Association [London] 2008, pp. 288, [2].

Sarbiewski M.K., *Casimir Britannicus. English Translations, Paraphrases, and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*, Revised and Expanded Edition, edited by Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, Modern Humanities Research Association [London] 2010, pp. 319, [3e].

Sarbiewski M.K., *Do rycerstwa polskiego ojczystą muzą [Ad Equites Polonos]* [w:] *Wybór poezji*, Biblioteka Polska: http://staropolska.pl/barok/MK_Sarbiewski/wybor.html [dostęp: 15.01.2013].

Sarbiewski M.K., *Liryki oraz Droga rzymska i fragm. Lechiady*, tłum. T. Karyłowski, oprac. M. Korolko przy współudziale J. Okonia, Warszawa 1980.

Sarbiewski M.K., *Matthiae Casimiri Sarbievii auserlesene Oden des I. und II. Buches im Metro des Originals verdeutsch, und mit nöthigen Erläuterungen vers. von Phil. Jacob Rechfeld*, in Commission ben Damian und Sorge, Grätz 1831, S. 254, [4].

Sarbiewski M.K., *O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer (De perfecta poesi sive Vergilius et Homerus)*, tłum. M. Plezia, oprac. S. Skimina, Wrocław 1954;

Sarbiewski M.K., *Sarbievijus Motiejus Kazimieras, Lemties žaidimai. Poezijos rinktinė. Ludi Fortunae. Lyrica selecta*, Baltos Lankos, Vilnius 1995, s. 691.

Sarbiewski M.K., *Silvudlia poetica*, przekł. Julian Krzyżanowski. Vide: Krzyżanowski Julian, *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*, Wydawnictwo „Rój”, Warszawa 1938 [1937].

Sarbiewski M.K., *Wykłady poetyki (Praefecta poetica)*, tłum. i oprac. S. Skimina, Wrocław-Kraków 1958.

Bibliografia przedmiotowa / Second Bibliography / Second Literature

Bibliography in Latin Alphabet

Beauplan Guillaume Le Vasseur, sieur de~, *A description of Ukraine*, introd., transl. and notes by Andrew B. Pernal and Dennis F. Essar, Dist. by Harvard University Press for the Harvard Ukrainian Research Institute, [Cambridge, Mass.] 1993. [*Description d'Ukraine*].

Bobiatyński L., *Jak Sarbiewski przetwarza utwór Horacego* [w:] *Nauka z poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, pod red. Jacka Bolewskiego, Jakuba Z. Lichańskiego i Piotra Urbańskiego, Warszawa, 1995.

Borschak E., *Rus, Mala Rossia, Ukraina*, “Revue des Études Slaves”, vol. XXIV, Paris 1948.

Bratkowski Daniel, *Świat po części przejrany*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2011, s. 315.

Brückner A., *Wpływy polskie na Litwie i Słowiańszczyźnie Wschodniej. Promieniowanie kultury polskiej na kraje sąsiednie* [w:] A.Brückner, *Kultura, piśmiennictwo, folklor. Wybór prac*, pod red. W.Berbelickiego i T. Ulewicza, Warszawa, 1974.

Budzyński J., *Horacjanizm w liryce polsko-lacińskiej renesansu i baroku*, Wrocław 1985.

Buszewski Elwira, *Sarmacki Horacy i jego liryka. Imitacja – gatunek – styl. Rzecz o poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, ss. 417, [3], seria: Terminus Bibliotheca Classica, seria 2, tom 4.

- De arte poetica libri tres ad usum et institutionem studiosae juventutis Roxolanae, dictati Kijoviae in orthodoxa Academia Mohyleana, anno Domini 1705.*
- De Man Paul**, *Allegories of Reading. Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust*, Yale University Press, New Haven 1979.
- Dorošenko D.**, *Die Namen «Rus» und «Ukraine» in ihrer historischen und gegenwärtigen Bedeutung*, Abhandlungen d.Ukr. Wiss. Institut in Berlin, III 1939.
- Fulińska A.**, *Naśladowanie i twórczość. Renesansowe teorie imitacji, emulacji i przekładu*, Wrocław 2000.
- Grochal Zbigniew**, ks., *Chrześcijański Horacy – Maciej Kazimierz Sarbiewski TJ i jego estetyka*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1994, ss. 158, [2].
- Kaczorowska Teresa**, *Maciej Kazimierz Sarbiewski SJ na Mazowszu*, Związek Literatów Polskich Oddział w Ciechanowie, Ciechanów 2005, ss. 58, [18].
- Krzyżanowski Julian**, *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*, Wydawnictwo „Rój”, Warszawa 1938 [1937].
- Krzyżanowski Julian**, *Pia fraus Sarbiewskiego*, „Ruch Literacki”, r.: 1960, nr 1-2.
- Literatura, teoria, metodologia**, pod red. nauk. Danuty Ulickiej, wyd. 2. rozszerz., [Uniwersytet Warszawski. WPJ], Warszawa 2001.
- Łużny R.**, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966.
- Maciej Kazimierz Sarbiewski i jego epoka: Próba syntezy**, pod redakcją Jakuba Z. Lichańskiego, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Pułtusk 2006, ss. 270.
- Mikolajczak Aleksander Wojciech**, *Antyk w poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Poznań 1994.
- Mikolajczak Aleksander Wojciech**, *Studia Sarbieviana*, „Tum” Gnieźnieńska Firma Wydawnicza, Gniezno 1998, ss. 159. Seria: Bibliotheca Symbolarum Philologorum Posnaniensium, Tomus I.
- Müller M.**, *De Mathia Casimiro Sarbivio Polono e Societate Iesu Horatii Imitatore*, München 1917.
- Otwinowska B., „*Consort discordia*” Sarbiewskiego w teorii koncepcyzmu, „Pamiętnik Literacki”, r.: 1968, nr 3, s. 81-110.
- Piskala Magdalena**, *Boże miłości i wstydlive dowcipy. Studia nad epigramatyczną twórczością Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i Alberta Inesa*, Instytut Badań Literackich PAN. Wydawnictwo, Warszawa 2009, ss. 358, [2], *Studia Staropolskie*, series nova, tom XXIII (LXXIX).
- Radyszewskij Rostysław [Radišev's'kij Rostislav]**, *Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku, Część I, Monografia*, Wydawnictwo Oddziału PAN, Kraków 1996, s. 282.
- Sarnowska E.**, *Teoria poezji M.K. Sarbiewskiego [w:] Studia z teorii i historii poezji*, Wrocław 1967.
- Sarnowska-Temeriusz E.**, *M.K. Sarbiewski: O poezji doskonałej*, [w:] Sarnowska-Temeriusz E., *Przeszłość poetyki*, Warszawa, 1995.
- Sarnowska-Temeriusz E.**, *Świat mitów i świat znaczeń. Maciej Kazimierz Sarbiewski i problemy wiedzy o starożytności*, Wrocław 1969;
- Silviludia poetica**, przekł. Julian Krzyżanowski, [w:] Krzyżanowski Julian, *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*, Wydawnictwo „Rój”, Warszawa 1938 [1937].
- Sparrow J.**, *Sarbiewski's 'Silviludia' and their Italian source*, ‘Oxford Slavonic Papers’, 1958.
- Starnawski Jerzy**, *Z dziejów sławy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego (XVII-XVIII w.)*, Katowice 1980.
- Starnawski Jerzy**, *Problemata Sarbieviana selecta*, „Eos”, 75: 1987.
- Stawecka K.**, *Adresaci liryków Sarbiewskiego*, „Meander”, 30: 1975, z. 1.
- Stawecka K.**, *Instar dei poeta w teorii Sarbiewskiego*, „Roczniki Humanistyczne”, 32: 1984, z. 1, s. 147-162.
- Stawecka K.**, *Maciej Kazimierz Sarbiewski – prozaik i poeta*, Lublin 1989.
- Stawecka K.**, *Motyw Jasnej Góry w twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, „Studia Claromontana”, 6: 1985.

- Stawecka K.**, *Uwagi do tekstu „Dii gentium”. Traktat o mitologii antycznej*, „Roczniki Humanistyczne”, 19: 1971, z. 3.
- Tatarkiewicz W.**, *Pierwszy Polak w dziejach estetyki*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, 1968, z. 12.
- Thill A.**, *Horace polonaise. Horace allemande* [w:] *Horace. L'Oeuvre et les imitations, un siècle d'interprétation*, Vandoeuvres-Geneve 1992.
- Ulewicz Tadeusz**, *Sarmacja*, Kraków 1958.
- Urbański Piotr**, *Theologia fabulosa. Commentationes Sarbievianae*, Uniwersytet Szczeciński, [Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego], Szczecin 2000, Rozprawy i Studia t. (CDXLI) 367, ss. 272.
- Vigni Anna Li**, *Poeta quasi creator. Estetica e poesia in Mathias Casimir Sarbiewski*, Aesthetica Preprint, Supplementa, Centro Internazionale Studi di estetica, [Palermo] 13 Febbraio 2005, ss. 186.
- Warszawski Józef TJ**, ks., *Mickiewicz uczniem Sarbiewskiego*, Rzym 1964.
- Warszawski Józef TJ**, ks., „Dramat Rzymski” *Macieja Kazimierza Sarbiewskiego TJ (1622-1625)*. *Studium literacko-biograficzne*, [Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae], Rzym 1984, ss. 376.
- Zaborowska-Musiał Justyna**, *Epigramy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Pułtusk-Warszawa 2006, ss. 309, [1].

Bibliography in the Cyrillic Alphabet:

- XVII век в мировом литературном развитии*, Наука, Москва 1969.
- Андрусяк М.**, *Назва України*, Чикаго [Chicago] 1951.
- Білецький Л.**, *Основи української літературно-наукової критики*, Київ 1998.
- Вишневецький Д.**, *Киевская академия в первой половине XVIII столетия*, Киевъ 1903.
- Голенищев-Кутузов И.**, *Барокко и его теоретики* [в.] *XVII век в мировом литературном развитии*, Наука, Москва 1969.
- Грушевський**, Михайло *Історія України-Руси: В одинадцяти томах, дванадцяти книгах*, Київ 1991, т.1.
- Де Ман Поль**, *Аллегории чтения. Фигуральный язык Руссо, Ницше, Рильке и Пруста*, Перевод с англ. Сергея Никитина, Екатеринбург 1999.
- Довгалевський М.**, *Поетика (Сад поетичний)*, Переклад та примітки Віталій Петрович Маслюк, «Мистецтво», Київ 1973.
- История польской литературы*, ред. коллегия В.В.Витт, И.С.Миллер, Б.Ф.Стахеев, В.А.Хорев, т.1-2, «Наука», Москва 1968.
- Конон В.М.**, *От Ренессанса к классицизму: Становление эстетической мысли Белоруссии в XVI-XVIII вв.*, Минск 1978.
- Краткая литературная энциклопедия*, гл. ред. А.А.Сурков, «Советская энциклопедия», т.1-9, Москва 1962-1978.
- Література.** *Теорія. Методологія*, упор. Данута Уліцька, пер. з польської Сергія Яковенка, Київ 2006.
- Літопис Руський**, за Іпатським списком переклав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989.
- Маслюк Віталій Петрович**, *Латиномовні поетики і риторики XVII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, «Наукова думка», Київ 1983.
- Назва «Україна»** [в:] *Енциклопедія українознавства, загальна частина*, Київ 1994, с.14-16.
- Наливайко Д.**, *Київські поетики XVII – початку XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу* [w.] *Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI – XVIII ст.*, відп. ред. О.В.Мишанич, «Наукова думка», Київ 1981.
- Наливайко Д.**, *Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст.*, Київ 1998.

Петровъ Николай, *О словесныхъ наукахъ и литературныхъ занятяхъ въ Кіевской академіи отъ начала ея до преобразования въ 1819 году*, „Труды Кіевской духовной академіи”, 1866, т. 2 (май-августъ), с. 305-330; 1866, т. 3 (сентябрь-декабрь), с. 343-388; 1868, т.1 (январь-мартъ), с. 465-525.

Попов М., *Из історіи поэтики на Україні (XVII-XVIII ст.)* [в:] *Матеріали до вивчення історії української літератури*, упор. О.І.Білецький, Ф.Я.Шолом, Київ 1959, т. I, s. 392-404;

Прокопович Ф., *Сочинения*, под ред. И.П.Еремина, Москва – Ленинград 1961.

Резановъ В.И., *До історії боротьби літературнихъ стилів (Поэтика Ренссансу на терени України та Роси)*, "Записки Нижкенского інституту соціального виховання" р.: 1931, Книга XI.

Резановъ В.И., *Къ історіи русской драмы. Поэтика М.-К.Сарбевского по рукописямъ музея кн. Чарторыйскихъ въ Кракове (Ученіе о драматической поэзіи. Устройство сцены в школьно-іезуитскомъ театре). Съ приложеніемъ чертежей*, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1911.

Резановъ В.И., *Къ історіи русской драмы. Экскурсь въ область театра иезуитовъ*, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1910.

Сивокінь Григорій, *Давні українські поетики, друге видання, з додатками*, «Акта», Харків 2001.

Сивокінь Григорій, *Давні українські поетики, друге видання, з додатками*, «Акта», Харків 2001.

Січинський В., *Назва України. Територія України*, Прага 1944.

Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія, загальна редакція Дмитра Наливайка, Київ 2009.

Ульяш Станіслав, *Література пограниччя – пограниччя літератури*, Київ 2011.

Bibliography transliterated from the Cyrillic into the Latin Alphabet:

XVII vek v mirovom literaturnom razvitiі, Nauka, Moskva 1969.

Andrusâk M., *Nazva Ukraïni*, Ćikago [Chicago] 1951.

Bilec'kij L., *Osnovi ukraïns'koї literaturno-naukovoї kritiki*, Kіiv 1998.

De Man Pol', *Allegorii ĉtenіâ. Figural'nyj âzyk Russo, Nicše, Ril'ke i Prusta*, perevod s angl. Sergeâ Nikitina, Ekaterinburg 1999.

Vіšnevskij D., *Kiev'skaâ akademiâ v pervoj polovine XVIII stoletіâ*, Kіev" 1903.

Golenіšev-Kutuzov I., *Barokko i ego teoretiki* [v:] *XVII vek v mirovom literaturnom razvitiі*, Nauka, Moskva 1969.

Gruševs'kij Mihajlo, *Īstorіâ Ukraïni-Rusi: V odinnadcâti tomach, dvanadcâti knigah*, Kіiv 1991, t.1.

Dovgalevs'kij M., *Poetika (Sad poetiĉnij)*, pereklad ta primіtki Vitalij Petroviĉ Maslûk, Mіstectvo, Kіiv 1973.

Istorіâ pol'skoj literatury, red. kollegіâ V.V. Vitt, I.S. Miller, B.F. Staheev. V.A.Horev, t. 1-2, „Nauka”, Moskva 1968.

Konon VM., *Ot Renessansa k klassicizmu : Stanovlenie èstetiĉeskoj mysli Belorussii v XVI-XVIII vv.*, Mіnsk 1978.

Kratkaâ literaturnaâ ènciklopediâ, gl. red. A.A. Surkov, Sovetskaâ ènciklopediâ, t.1-9, Moskva 1962-1978.

Lіteratura. Teoriâ. Metodologiâ, upor. Danuta Ulic'ka, per. z pols'koї Sergіâ Ākovenka, Kіiv 2006.

Lіtopis Rus'kij, za Inats'kim spiskom pereklav Leonid Mahnovec', Dnіpro, Kіiv 1989.

Maslûk Vitalij Petroviĉ, *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII st. ta ih rol' u rozvitku teorії literaturi na Ukraïni*, Naukova dumka, Kіiv 1983.

Nazva «Ukraïna» [v:] *Enciklopediâ ukraïnoznavstva, zagal'na ĉastina*, Kіiv 1994, s. 14-16.

Nalivajko D., *Kiïvs'kî poetiki XVII – počatku XVIII st. v kontekstî êvrops'kogo literaturnogo procesu* [v:] *Literaturna spadšîna Kiïvs'koï Rusi ì ukraïns'ka literatura XVI – XVIII st.*, vidp. red. O.V. Mišanič, «Naukova dumka», Kiïv 1981.

Nalivajko D., *Očîma Zahodu: Recepciâ Ukraïni v Zahidnij Êvropi XI-XVIII st.*, Kiïv 1998.

Petrov" Nikolaj, *O slovesnyh" naukah" i literaturnyh" zanâtîah" v" Kiëvskoj akademii ot" načala eâ do preobrazovaniâ v" 1819 godu*, „Trudy Kievskoj duhovnoj akademii”, g. 1866, t. 2 (maj-avgust'), s. 305-330; g. 1866, t. 3 (sentâbr'-dekabr'), s. 343-388; g. 1868, t. 1 (ânvar'-mart'), s. 465-525.

Popov M., *Îz istorii poetiki na Ukraïni (XVII-XVIII st.)* [v:] *Materiali do vivčennâ istorii ukraïns'koï literaturi*, upor. O.I. Bilec'kij, F.Â. Šolom, t. I, Kiïv 1959, s. 392-404.

Prokopovič F., *Sočineniâ*, pod red. I.P. Eremina, Moskva – Leningrad 1961.

Rezanov" VI., *Do istorii borot'bi literaturnih styliv (Poëtika Renssansu na tereni Ukraïni ta Rosii, „Zapiski Niženskogo inštitutu sociâlnogo vihovanniâ”*, r.: 1931, Kniga XI.

Rezanov" VI., *K" istorii russkoj dramy. Poëtika M.-K. Sarbevs'kogo po rukopisâm" muzeâ kn. Čartoryjskih" v" Krakove (Učenie o dramatičeskoj poëzii. Ustrojstvo sceny v škol'no-iezuitskom" teatre). S" priloženiem" čertežej*, tipografiâ V.K. Melenevskago, Nižin" 1911.

Rezanov" VI., *K" istorii russkoj dramy. Èkskurs" v" oblast' teatra iezuitov"*, tipografiâ V.K. Melenevskago, Nižin" 1910.

Sivokîm' Grigorij, *Davnî ukraïns'kâ poetiki, druge vidannâ, z dodatkami*, «Akta», Harkiv 2001.

Sičîns'kij V., *Nazva Ukraïni. Teritoriâ Ukraïni*, Praga 1944.

Sučasna literaturna komparativistika: strategii i metodi. Antologîâ, zagal'na redakciâ Dmitra Nalivajka, Kiïv 2009.

Ul'âš Stanislav, *Literatura pograniččâ – pograniččâ literaturi*, Kiïv 2011.

Information about the Author in English /

Informacja o autorze po angielsku:

Oleksandr Grigorovich Astafiev (Oleksandr Astafiev), Ph.D., D. Sci, Professor, Head of the Department of Literary Theory, Comparative Studies and Creative Literature of the Institute of Philology at the Taras Shevchenko National University in Kiev. He is a specialist in literary theory, comparative studies in literature, comparative analysis of artistic translation, poetry and semiotics, the literature of the Polish-Ukrainian borderland, theoretical and practical studies of literature. He is a graduate of the Ivan Fedorov Ukrainian Institute of Polygraphy (the present name: the Academy of Printing), Lviv 1980, doctoral studies (1982-85) and post-doctoral studies (1995-98) at the T. H. Shevchenko Institute of the Ukrainian Academy of Sciences (after 1992: the National Academy of Sciences in Ukraine) in Kiev; this is where he defended his doctoral and post-doctoral dissertations (in 1990 and 1999, respectively). His publications include the following works: *Analiza twórczości Pantielejmona Kulisza w szkole: monografia zbiorowa* [An analysis of the work of Pantelejmon Kulish: a collective work] (ed. A. Galonka, Chernihiv 1993; co-authorship); *Słownik-poradnik literaturoznawczy* [A dictionary of and guide to literary theory], ed. R. Gromiak, J. Kovaliv, W. Tieremka (Kiev 1997, 2011; co-authorship), *Stylizacja* [Stylisation] (Nižyn 1998), *Liryka emigracji ukraińskiej: ewolucja systemów stylistycznych* [Lyrical poetry of the Ukrainian emigrants: the evolution of stylistic systems], (Kiev 1998), *Systemy poetyckie ukraińskiego piarstwa zagranicâ* [Poetic systems of the Ukrainian writings abroad], (Kiev 2000, 2005), *Obraz i znak. Ukraïnska poezja emigracyjna w perspektywie strukturalno-semiotycznej* [Image and sign. Ukrainian emigrant poetry in structural and semiotic perspective], (Kiev 2000), *Analiza porównawcza przekładu artystycznego* [Comparative analysis of artistic translation], (Kiev 2008, co-authorship), *Przekład artystyczny: dialog epok kulturalno-historycznych* [Artistic translation: a dialogue of cultural and historical epochs], Kiev 2008, co-authorship), *Ukraïnsko-polskie stosunki literackie: historia, typologia, recepcja: monografia*

zbiorowa [Polish-Ukrainian relations: history, typology, reception: a collective work], (ed. V. Zarva , Donieck 2010), *Tekst, system, poetyka rodzaju: monografia zbiorowa* [Text, system, generic poetics: a collective work], (ed. M. Zymomrya, Drohobych 2010, 2011), *Ornamenty słowa: zbiór artykułów naukowych* [Ornaments of the word: a collection of scholarly articles], (Kiev-Drohobych 2011), *Renesansowa literatura ukraińsko-polskiego pogranicza* [Renaissance literature of the Polish-Ukrainian borderland], (Kiev 2012), *Polskie źródła twórczości Pietra Gulaka-Artemowskiego* [Polish sources of Pietro Gulak-Artemovskii's work], (Kiev 2014). E-mail address: as_taf[at]ukr.net

[English translation by Teresa Bela]

Information about the Author in Polish / Informacja o autorze po polsku:

Oleksandr Grigorovič Astaf'ëv (Oleksandr Astaf'ëv), [Олександр Григорович Астаф'єв, Aleksandr Grigor'evič Astaf'ëv (Александр Григорьевич Астафьев, Aleksandr Grigorovich Astafëv, Aleksander Astafiew)] Prof., Ph.D., D.Sci., doktor filologicznych nauk [doktor habilitowany], profesor Katedry Teorii Literatury, Komparatystyki i Twórczości Literackiej w Instytucie filologii Narodowego uniwersytetu imienia Tarasa Szewczenki w Kijowie. Jest profesorem dyscyplin: teoria literatury, podstawy komparatystyki literackiej, porównawcza analiza przekładu artystycznego, poezja i semiotyka, literatura ukraińsko-polskiego pogranicza, teoria i praktyka twórczości literackiej. Ukończył Ukraiński Instytut Poligraficzny imienia Iwana Fiedorowa (obecnie – Akademia Drukarstwa, Lwów, 1980), aspiranturę (1982-1985) i doktoranturę (1995-1998) przy Instytucie Literatury im. T. H. Szewczenki Akademii Nauk Ukrainy (po 1992 – Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) w Kijowie, tamże obronił dysertację kandydacką (1990) i doktorską (1999). Monografie: *Analiza twórczości Pantielejmona Kulisza w szkole: monografia zbiorowa* / pod red. A. Galonki (Czernichów 1993, współautorstwo), *Słownik-poradnik literaturoznawczy* / pod red. R. Groniaka, J. Kowaliwa i W.Tieremki (Kijów 1997, 2011², współautorstwo), *Stylizacja* (Nizyn 1998); *Liryka emigracji ukraińskiej: ewolucja systemów stylistycznych* (Kijów 1998), *Systemy poetyckie ukraińskiego piarstwa zagranicą* (Kijów 2000, 2005²), *Obraz i znak. Ukraińska poezja emigracyjna w perspektywie strukturalno-semiotycznej* (Kijów 2000), *Analiza porównawcza przekładu artystycznego* (Kijów 2008, współautorstwo), *Przekład artystyczny: dialog epok kulturalno-historycznych* (Kijów 2010, współautorstwo), *Ukraińsko-polskie stosunki literackie: historia, typologia, recepcja: monografia zbiorowa* / pod red. W. Zarwy (Donieck 2010), *Tekst, system, poetyka rodzaju: monografia zbiorowa* / pod red. M. Zimomrii (Drohobycz 2010, 2011²), *Ornamenty słowa: Zbiór artykułów naukowych* (Kijów-Drohobycz 2011), *Renesansowa literatura ukraińsko-polskiego pogranicza* (Kijów 2012), *Polskie źródła twórczości Pietra Gulaka-Artemowskiego* (Kijów 2014). E-mail: as_taf[at]ukr.net

Informace o autorovi v češtině / Information about the Author in Czech:

Olexandr Grigorovič Astafjev, Prof., Ph.D., D.Sci., doktor filologických věd (docent), profesor katedry teorie literatury, komparatistiky a literární tvorby v Ústavu filologie Národní univerzity Tarase Ševčěnka v Kyjevě. Je profesorem v oborech teorie, základy literární komparatistiky, srovnávací analýza uměleckého překladu, poezie a semiotika, literatura ukrajinsko-polského pohraničí, teorie a praxe literární tvorby. Vystudoval Ukrajinský polygrafický ústav Ivana Fedorova (v současnosti Akademie tisku; Lvov, 1980), aspiranturu (1982-1985) a doktorská studia (1995-1998) na Ústavu literatury Tarase Ševčěnka ukrajinské akademie věd (po r. 1992 Národní akademie věd Ukrajiny) v Kyjevě, kde také obhájil kandidátskou (1990) a doktorskou disertaci (1999). Monografie: *Analýza tvorby Pantielejmona Kulíše ve škole: kolektivní monografie*, red. A. Galonka (Černichov 1993, spoluautor), *Slovník-příručka literárního vědce*, red. R. Gromjak, J. Kovaliv i W.Těremko (Kyjev 1997,

2011², spoluautor), *Stylizace* (Nižin 1998); *Lyrika ukrajinské emigrace: evoluce stylistických systémů* (Kyjev 1998), *Poetické systémy ukrajinského zahraničí* (Kyjev 2000, 2005²), *Obraz a znak. Ukrajinská emigrační poezie ve strukturálně-semiotické perspektivě* (Kyjev 2000), *Srovnávací analýza uměleckého přenesení* (Kyjev 2008, spoluautor), *Umělecké přenesení: dialog kulturně-historických epoch* (Kyjev 2010, spoluautor), *Ukrajinsko-polské literární vztahy: historie, typologie, recepce: kolektivní monografie*, red. W. Zarwa (Doněck 2010), *Text, systém, poetika žánru: kolektivní monografie*, red. M. Zymomrja (Drohobyč 2010, 2011²), *Ornamenty slova: Sborník vědeckých článků* (Kyjev – Drohobyč 2011), *Renesanční literatura ukrajinsko-polského pohraničí* (Kyjev 2012), *Polské prameny tvorby Petra Gulaka-Artemovského* (Kyjev 2014). E-mail: as_taf[at]ukr.net

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorovi v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Olexandr Hrygorovič Astafjev, Prof., Ph.D., D.Sci., doktor filologických vied (docent), profesor Katedry teórie literatúry, komparatistiky a literárnej tvorby v Ústave filológie Národnej univerzity Tarasa Ševčenko v Kyjeve. Je profesorom v odboroch: teória, základy literárnej komparatistiky, porovnávacia analýza umeleckého prekladu, poézia a semiotika, literatúra ukrajinsko-poľského pohraničia, teória a prax literárnej tvorby. Vyštudoval Ukrajinský polygrafický ústav Ivana Fedorova (v súčasnosti Akadémia tlače; Lvov, 1980), aspirantúru (1982–1985) a doktorské štúdiá (1995–1998) v Ústave literatúry Tarasa Ševčenko ukrajinskej akadémie vied (po r. 1992 Národnej akadémie vied Ukrajiny) v Kyjeve, kde obhájil kandidátsku (1990) a doktorskú dizertáciu (1999). Monografie: *Analýza tvorby Pantelejmona Kuliše v škole: kolektívna monografia*, red. A. Galonka (Černichov 1993, spoluautor), *Slovník-průručka literárního vědca*, red. R. Gromjak, J. Kovaliv a W. Teremko (Kyjev, 1997, 2011², spoluautor), *Štylizácia* (Nižin, 1998); *Lyrika ukrajinská diaspora: evolúcia štylistických systémov* (Kyjev, 1998), *Poetické systémy ukrajinského zahraničia* (Kyjev, 2000, 2005²), *Obraz a znak. Ukrajinská emigračná poézia v štruktúralno-semiotickej perspektíve* (Kyjev, 2000), *Porovnávacia analýza umeleckého prenosu* (Kyjev, 2008, spoluautor), *Umelecký prenos: dialóg kulturno-historických epoch* (Kyjev, 2010, spoluautor), *Ukrajinsko-poľské literárne vztahy: história, typológia, recepcia: kolektívna monografia*, red. W. Zarwa (Doneck, 2010), *Text, systém, poetika žánru: kolektívna monografia*, red. M. Zymomrja (Drohobyč, 2010, 2011²), *Ornamenty slova: Zborník vedeckých článkov* (Kyjev – Drohobyč, 2011), *Renesančná literatúra ukrajinsko-poľského pohraničia* (Kyjev, 2012), *Polské pramene tvorby Petra Gulaka-Artemovského* (Kyjev, 2014). E-mail: as_taf[at]ukr.net

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Information about the Author in Russian:

Александр Григорьевич Астафьев (Александр Астафьев), доктор филологических наук, профессор кафедры теории литературы, компаративистики и литературного творчества Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Учебные дисциплины: теория литературы, основы литературной компаративистики, компаративный анализ художественного перевода, поэзия и семиотика, литература украинско-польского пограничья, теория и практика литературного творчества. Окончил Украинский полиграфический институт имени Ивана Федорова (ныне - Академия книгопечатания, Львов, 1980), аспирантуру (1982-1985) и докторантуру (1995-1998) при Институте литературы

ім.Т.Г.Шевченка Академії Наук України (після 1992 – Національної Академії Наук України) в Києві, там же захистив кандидатську (1990) і докторську (1999) дисертації. Монографії: *Изучение творчества Пантелеймона Кулиша в школе: Коллективная монография* / Сост. А. Гальонка (Чернігів 1993), *Литературоведческий словарь-справочник* / Сост. Р. Гром'як, Ю. Ковалів і В. Теремко (Київ 1997, 2011², в співавторстві), *Стилізація* (Нежин 1998); *Лирика української еміграції: еволюція стилевих систем* (Київ 1998), *Поетическі системи українського зарубіжжя* (Київ 2000, 2005²), *Образ і знак. Українська емігрантська поезія в структурно-семіотическій перспективі* (Київ 2000), *Компаративний аналіз художественного перекладу* (Київ 2008, в співавторстві), *Художественний переклад: діалог культурно-історических епох* (Київ 2010, в співавторстві), *Українсько-польські літературні взаємності: історія, типологія, рецепція: Колективна монографія* / Сост. А. Домашенко (Донецьк 2010), *Текст, система, поезика жанра: Колективна монографія* / Сост. Н. Зымомя (Дрогобич 2010, 2011²), *Орнаменти слова: Сборник научных статей* (Київ - Дрогобич, 2011), *Ренессансна література українсько-польського пограниччя* (Київ 2012), *Польські джерела творчества Петра Гулака-Артемівського* (Київ 2014). E-mail: as_taf[at]ukr.net

Інформація про авторе / Довідка про авторе українською мовою / Information about the Author in Ukrainian:

Олександр Григорович Астаф'єв (Олександр Астаф'єв), доктор філологічних наук, професор кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Навчальні дисципліни: теорія літератури, основи літературної компаративістики, компаративний аналіз художнього перекладу, поезія і семіотика, література українсько-польського пограниччя, теорія і практика літературної творчості. Закінчив Український поліграфічний інститут імені Івана Федорова (нині - Академія друкарства, Львів, 1980), аспірантуру (1982-1985) та докторантуру (1995-1998) при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії Наук України (після 1992 – Національної Академії Наук України) у Києві, там же захистив кандидатську (1990) і докторську (1999) дисертації. Монографії: *Вивчення творчості Пантелеймона Кулиша в школі: Колективна монографія* / Упорядк. О.Гальонки (Чернігів 1993), *Литературознавчий словник-довідник* / Упорядк. Р. Гром'яка, Ю.Коваліва і В.Теремка (Київ 1997, 2011², у співавторстві), *Стилізація* (Нежин 1998); *Лирика української еміграції: еволюція стилевих систем* (Київ 1998), *Поетичні системи українського зарубіжжя* (Київ 2000, 2005²), *Образ і знак. Українська емігрантська поезія у структурно-семіотическій перспективі* (Київ 2000), *Компаративний аналіз художнього перекладу* (Київ 2008, у співавторстві), *Художній переклад: діалог культурно-історических епох* (Київ 2010, у співавторстві), *Українсько-польські літературні взаємності: історія, типологія, рецепція: Колективна монографія* / Упорядк. О. Домашенка (Донецьк 2010), *Текст, система, поезика жанру: Колективна монографія* / Упорядк. М. Зымомя (Дрогобич 2010, 2011²), *Орнаменти слова: Збірник наукових статей* (Київ – Дрогобич, 2011), *Ренессансна література українсько-польського пограниччя* (Київ 2012), *Польські джерела Петра Гулака-Артемівського* (Київ 2014). E-mail: as_taf[at]ukr.net

Звесткі пра аўтараў па-беларуску / Information about the Author in Belarusian:

Аляксандр Рыгоравіч Астаф'еў (Аляксандр Астаф'еў), доктар філалагічных навук, прафесар кафедры тэорыі літаратуры, кампаратывістыкі і літаратурнай творчасці інстытута філалогіі Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі. Вучэбныя дысцыпліны: тэорыя літаратуры, асновы літаратурнай кампаратывістыкі, кампаратывістычны аналіз мастацкага перакладу, паэзія і семіётыка, літаратура ўкраінска-польскага памежжа, тэорыя і практыка літаратурнай творчасці. Скончыў Украінскі паліграфічны інстытут імя Івана Фёдарова (цяпер - Акадэмія кнігадрукавання, Львоў, 1980), аспірантуру (1982 — 1985) і дактарантуру (1995 — 1998) пры інстытуце літаратуры ім. Т. Р. Шаўчэнка Акадэміі навук Украіны (пасля 1992 — Нацыянальнай Акадэміі навук Украіны) у Кіеве, там жа абараніў кандыдацкую (1990) і доктарскую (1999) дысертацыі. Манаграфіі: *Вывучэнне творчасці Панцеляімона Куліша ў школе: калектыўная манаграфія* / Склад. А. Гальёнка (Чарнігаў 1993), *Літаратуразнаўчы слоўнік-даведнік* / Склад. Р. Грамяк, Ю. Каваліў і В. Церамко (Кіеў 1997, 2011², у суаўтарстве), *Стылізацыя* (Нежын 1998); *Лірыка ўкраінскай эміграцыі: эвалюцыя стылявых сістэм* (Кіеў 1998), *Паэтычныя сістэмы ўкраінскага замежжа* (Кіеў 2000, 2005²), *Вьява і знак. Украінская эміграцыйная паэзія ў структурна-семіятычнай перспектыве* (Кіеў 2000), *Кампаратывістычны аналіз мастацкага перакладу* (Кіеў 2008, у суаўтарстве), *Мастацкі пераклад: дыялог культурна-гістарычных эпох* (Кіеў 2010, у суаўтарстве), *Украінска-польскія літаратурныя ўзаемаадносіны: гісторыя, тыпалогія, рэцэпцыя: калектыўная манаграфія* / Склад. А. Дамашчанкі (Данецк 2010), *Тэкст, сістэма, паэтыка жанру: калектыўная манаграфія* / Склад. Н. Зімомры (Драгобыч 2010, 2011²), *Арнаменты слова: зборнік навуковых артыкулаў* (Кіеў — Драгобыч, 2011), *Рэнесансная літаратура ўкраінскага-польскага памежжа* (Кіеў 2012), *Польскія крыніцы творчасці Пятра Гулака-Арыямоўскага* (Кіеў 2014). E-mail: as_taf[at]ukr.net

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow і Olga Pańkowa]

